

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы
Ютазы авыл җирлеге Советы

КАРАР

№6

Ютазы авылы

05 июль 2021 ел

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау турында

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл җирлеге территориясендә чисталык, тәртип саклау һәм төзекләндерү дәрәжәсен күтәрү максатларында, 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы федераль закон, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында җирле үзидарә турында»гы 45-ЗРТ санлы закон, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының "Ютазы авыл җирлеге" муниципаль берәмлеге Уставы нигезендә Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының Ютазы авыл җирлеге Советы **карап итте:**

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл җирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен расларга.

2. Үз көчен югалткан дип түбәндәгеләрне танырга:

Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл җирлеге Советының 2012 елның 26 мартындагы «Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы «Ютазы авыл җирлеге «муниципаль берәмлеге территориясендә төзекләндерү, чисталык һәм тәртип саклау кагыйдәләре»н раслау турында»гы 6 санлы карары (2014 елның 20 июнендәге 11 санлы карары, 2017 елның 5 октябрәндәге 12 санлы карары, 2019 елның 29 мартындагы 4 санлы карары, 2020 елның 05 февральдагы 2 санлы карары редакцияләрендә).

3. Әлеге карарны Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының түбәндәге адрес буенча рәсми сайтында урнаштырырга: jutaza.tatar.ru, Интернет мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге «Татарстан Республикасы хокукий мәгълүматының рәсми порталында» түбәндәге веб-адрес буенча урнаштырырга: <http://pravo.tatarstan.ru>.

4. Әлеге карарның үтәлешен үз контролемдә тотам.

Ютазы муниципаль районы
Ютазы авыл җирлеге башлыгы

Р.М.Галимов

Татарстан Республикасы
Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл
жирлеге Советы карары белән
2021 елның "05" июль расланган

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЮТАЗЫ МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
«ЮТАЗЫ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ» МУНИЦИПАЛЬ БЕРӘМЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕНДӨ
ТӨЗЕКЛӘНДЕРҮ, ЧИСТАЛЫК ҺӘМ ТӘРТИП КАГЫЙДӨЛӘРЕ

1. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ютазы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге территориясендә (алга таба - кагыйдәләр) чисталык һәм тәртип саклау кагыйдәләре 2003 елның 6 октябрәндәге «Россия Федерациясендә жирле үзидәрә оештыруның гомуми принциплары турында»гы 131-ФЗ санлы Федераль закон, 1998 елның 24 июнендәге «Житештерү һәм куллану калдыклары турында»гы 89-ФЗ санлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Конституциясе, 2004 елның 28 июлендәге «Татарстан Республикасында жирле үзидәрә турында» 45-ТРЗ санлы Татарстан Республикасы Законы», 2017 елның 13 апрелендәге Россия Федерациясе Төзелеш һәм торак-коммуналь хужалык министрлыгының "Жирлекләр, шәһәр округлары, шәһәр эчендәге районнар территорияләрен төзекләндерү кагыйдәләрен әзерләү өчен методик тәкъдимнәрне раслау турында»гы 711/пр санлы боерыгы, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ютазы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Уставы, муниципаль хокукый актлар нигезендә эшләнә.

2. Әлеге кагыйдәләр Татарстан Республикасы «Ютазы авыл жирлеге» муниципаль берәмлегенә (алга таба – авыл жирлеге) тиешле санитар, янгынга каршы, эстетик торышын тәэмин итү һәм аны алга таба да төзекләндерү максатларында эшләнә, тышкы төзекләндерүнең бердәм тәртибен, тирә-юньдәге территорияләргә дә кертеп, жыештыру, карап тоту, яшелләндерү тәртибен билгели, жирлекнең бөтен территориясендә эш итәләр һәм барлык юридик һәм физик затлар, башкару өчен мәжбүри булып тора. оештыру-хокукый формаларына бәйсез рәвештә, таләпләр билгеләнә:

- биналар (торак йортларны да кертеп), корылмалар һәм жир кишәрлекләрен карап тоту буенча, тиешле биналарның һәм корылмаларның фасады һәм коймаларының тышкы кыяфәтенә карата;

- биналарның (бүлмәләргә) һәм корылмаларның якин-тирә территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләү турында;

- территорияне төзекләндерүне оештыру буенча жирлек (урамнарны яктырту, территорияләргә яшелләндерү, урам исемнәргә һәм йорт саннары язылган күрсәткечләр урнаштыру, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту).

3. Территорияләргә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелеш һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дөүләт стандартлары, муниципаль берәмлекнең Генераль планы, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

4. Әлеге кагыйдәләр көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыю, чыгару, ташу, утильләштерү һәм эшкәртү буенча мөнәсәбәтләргә жайга салмый.

2. Төп төшенчәләр

Өлеге кагыйдэлэрне гамэлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

2.1. *Жирле әһәмияттәге автомобиль юлы* – транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлына бүлеп бирелгән полоса чикләрендә жир кишәрлекләрен үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты һәм аларда урнашкан конструктив элементлар (юл полотносы, юл өслеге һәм мондый элементлар) һәм аның технологик өлеше булган юл корылмалары – саклагыч юл корылмалары, ясалма юл корылмалары, житештерү объектлары, автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары;

- *фасадның архитектура үзенчәлекләре* - бина фасадының, әйләнә-тирә мохитнең конструктив һәм эстетик сыйфатларын (стиль һәм композицион бөтенлеген, ритмын, үлчәмлек һәм пропорциональлек, визуаль кабул итүне, ачык һәм ябык киңлекләр балансын) чагылдыручы аерым характеристикалары;

- *фонсыз конструкцияләр* – конструкция аерым хәрәфләрдән, билгеләмәләрдән, билгеләрдән, декоратив элементлардан торган тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы;

- *территорияне төзекләндерү* – территорияне карап тоту, шулай ук территорияләргә төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру буенча чаралар комплексы, гражданнарның яшәү шартларын яхшырту һәм тәэмин итү, территориянең санитар һәм эстетик торышын саклау һәм яхшыртуга юнәлдерелгән.;

- *ташландык транспорт чарасы* – миләкче тарафыннан алты ай һәм аннан да күбрәк вакытка калдырылган транспорт чарасы (ишекләр, кузов остеклениесе элементлары, кузовның башка элементлары, ябык ишекләр булмау, ишекләргә юмөкинлеге булмау һ. б.), шулай ук билгеләнеше буенча файдалану мөмкинлеге булмау (төшкән тәгәрмәчләр, тәгәрмәчләр яки башка конструктив детальләр булмау һ. б.), һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы урыннарда (йорт яны территорияләрендә), транспорт чараларын саклау өчен билгеләнмәгән (транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннардан тыш) һәм транспорт чараларын (парковкаларда, парковка урыннарында, түләүле автостоянкаларда, гаражлардан яки башка биналардан, техниканы саклау өчен билгеләнгән биналардан тыш) урнаштыру өчен махсус билгеләнгән урыннарда (алты ай һәм аннан да күбрәк) һәм йөрергә, жәяүлеләргә узарга, территорияләргә жыештырырга, ашыгыч хезмәтләр, башка махсус транспорт машиналары, подъездларга чүп жыю машиналары, чүп контейнерларына, чүп-чар контейнерларына) махсус билгеләнгән урыннарда (алты ай һәм аннан да күбрәк);

- *вертикаль яшелләнделерү* - биналар һәм корылмаларның, шул исәптән балконнар, лоджия, галереяләр, терәк диварлар һ. б. фасад өслекләреннән, аларда стационар һәм мобил яшел үсентеләр урнаштыру өчен файдалану.;

- *витрина* – фасадның бер өлешен алып торучы тоташ пыяла рәвешендә пыяла проем (тәрәзә, витраж) ;

- *барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектурасы* – авыл жирлегенең тышкы кыяфәтен формалаштыручы биналар һәм территорияләр фасадларының архитектура-сәнгать һәм шәһәр төзелеше үзенчәлекләре;

- *тышкы яктырту ысулы* – мәгълүмат кыры аңа жибәрелгән яктылык чыганагы белән яктыртылган мәгълүмати конструкцияне яктырту ысулы;

- *квартал эчендәге (жирле) юл* - транспорт һәм магистраль урамнардан жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына кадәр;

- *төзекләндерүне яңадан башлау* – юлның бөтен киңлегенә асфальт өслеген, хужалык юлын, тротуарны сыйфатлы итеп төзекләндерүне, бордюрлы ташны кире кайтаруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызу, газон үләннәрен чөчү һәм бозылган яшел үсентеләргә утырту белән газоннарны ремонтлау, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын торгызу кебек эшләр комплексы үз эченә ала;

- *газон* - махсус сайлап алынган үлән орлыкларын чөчү белән булдырыла

торган үлән катламы, ул утырту, парк корылмалары фоны һәм ландшафт композициясенәң мәстәкыйль элементы булып тора, шулай ук табиғый үлән үсемлеге;

- *мәғълүмат тапшыруның динамик ысулы* – мәғълүматны электрон чыганақлардан һәм таблодан файдаланып тапшыру ысулы, ул мәғълүматны алмаштыруны күздә тотат;

- *торак йорт* - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торак йорт һәм әлеге йорт урнашкан җир кишәрлеге;

- *ишегалды корылмалары* – җир кишәрлегендә урнашкан вакытлыча ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрчен оялары, сарайлар һ. б.);

- *йорт билгеләре* – аншлаг (урам, майдан, проспект), номер билгесе (йорт һәм корпус номеры күрсәткече), подъезд һәм фатир номерының күрсәткече, объектның инвалидлар өчен мөмкинлегенәң халыкара символы, флагодельләр, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янгын гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләре күрсәткече, магистраль камералары һәм суүткәргеч челтәре коелары күрсәткечләре, канализация күрсәткече, җир асты газүткәргечләре корылмаларының җир асты газ үткәргечләре күрсәткече;

- *бина* – бердәм күләмле төзелеш системасы (төзелешкә бер рәхсәт нигезендә төзелгән) булган капитал төзелеш объекты (ул автоном рәвештә үзгәртеп корылырга һәм кулланылырга мөмкин);

- *яшеллек* – табиғый һәм ясалма барлыкка килгән агач – куак һәм үлән үсемлекләре, шул исәптән парклар, урманнар, аеруча саклаулы табиғат территорияләре, бульварлар, скверлар, бакчалар, газоннар, чөчөкләр, шулай ук аерым торучы агачлар һәм куаклар);

- *җир участогы* – җир өслегенәң бер өлеше, ул аны шәхси билгеле бер әйбер буларак билгеләргә мөмкинлек бирә торган характеристикаларга ия;

- *җир эшләре* – грунтны юып алу, жәю, камилләштерелгән яки грунт капламын бозу яки камилләштерелгән юллар һәм тротуарларны урнаштыру (жәю) белән бәйләшләр;

- *инженерлык коммуникацияләре* -инженерлык-техник тәэмин итү челтәрләре: суүткәргеч, канализация, жылылык, труба үткәргечләр, электр линияләре, элемент һәм башка инженерлык корылмалары, авыл җирлеге территориясендә булган яисә салынучы яисә салына торган башка инженерлык корылмалары;

- *түбә яшелләндерү* – биналар һәм корылмаларның түбәләрен, аларда архитектура-Ландшафт объектларын (газонникларны, бакчаларны, агачлар һәм куаклар белән майданчыкларны һ. б. төзү өчен куллану);

- *жемелдәүче ут* - яктылык агымының характеристикасын(төс, яркость, керту чираты һ. б.) алмаштыруны күздә тоткан яктылык динамик эффект);

- *тышкы яктырту* - тәүлекнең караңгы вакытында магистраль, урамнар, майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, ишегаллары һәм жәяүлеләр өчен билгеләнгән элементлар җыемасы;

- *барлыкка килгән төзелешнең тышкы архитектур кыяфәтен бозу*–авыл җирлегенәң барлыкка килгән төзелешенәң тышкы архитектур йөзен саклап калу кирәклеген исәпкә алып, әлеге Кагыйдәләр белән билгеләнгән тышкы кыяфәتكә яки мондый конструкцияләренәң тышкы кыяфәтенә карата таләпләрне, шул исәптән тышкы кыяфәтенә яки урнашу урынына карата таләпләрне һәм тышкы мәғълүмат урнаштыру чараларының төренә карата таләпләрне үтәмәү;

- *санкцияләnmәгән чүплек* – юридик яки физик затлар эшчәнлеге барышында барлыкка килгән каты көнкүреш, зур габаритлы, төзелеш калдыкларын, 50 кв. метрдан артык майданда һәм 30куб. м дан артык майданда үз белдеге белән ташлау (рәхсәтсез);

- *стационар булмаган сәүдә объекты* – бу сәүдә объекты (павильон һәм киоск), күчмә корылмалардан тыш, җир участогы белән нык бәйләнгән вакытлы корылмадан яисә вакытлыча корылмадан торган, вакытлы корылмадан гыйбарәт;

- *яшелләндерү* – территорияне төзекләндерү һәм Ландшафтлы оештыру элементы, үсемлек компонентларын актив кулланып, муниципаль берәмлек

тирәлеген формалаштыруны тәэмин итә, шулай ук инженер эзерләүнең төрле төрләре (вертикаль планлаштыру, терраслау, кронлаштыру һ. б.) буенча эшләр башкаруга, яшелләнделерелгән территорияләрне төзекләндерүгә, агачларны турыдан-туры, шул исәптән зур агачларны, куакларны утыртуга, үләнле газоннар, чөчәк түтәлләре, альпинарийлар һәм рокарийлар булдыруга, махсус бакчалар төзүгә һ. б. бәйле комплекслы процесс;

- *гомуми кулланылыштагы яшелләнделерелгән территорияләр* – гомуми файдаланудагы территорияләрдә урнашкан скверлар, парклар, бакчалар һәм бульварлар;

- *яшелләнделерелгән территорияләр* - предприятие, оешма, учреждение территорияләре яшелләнделерелде;

- *махсус билгеләнештәге яшелләнделерелгән территорияләр* – санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратларны яшелләндерү, үсентеләр питомниклары;

- *аеруча саклана торган табигый территорияләр* – жир кишәрлекләре, су өслеге һәм һава киңлекләре, аларда аеруча табигать саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм сәламәтләндерү әһәмияткә ия булган, алар жирле үзидарә органнары карары белән тулысынча яисә өлешчә хужалык куллануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән;

- *жәмәгать транспортын көтү тукталышы* - махсус жиһазландырылган, жәмәгать транспорты тукталышлары, пассажирлар утырту һәм төшерү зонасы һәм жәмәгать транспорты пассажирларының көтү зонасы булган майданчык;

- *пыялалы фасад* – фасадның бөтен яссылыгын яки аның зур өлешен биләп торган тоташ пыяладан ясалган;

- *яктыртуның ачык ысулы* – ысулы яктырту мәгълүмати конструкцияләр, анда чыганагы света түгел, каршылыклар, аны тарату;

- *бина фасадларының колористик чишелеше паспорты (фасадларның төсле карары)* – авыл жирлегә территориясендә урнашкан аерым бина фасадының бердәм архитектур һәм төсле чишелешен билгеләүче һәм аның тышкы бизәлешенә карата таләпләрне билгеләүче килешенгән һәм билгеләнгән тәртиптә расланган документ;

- *жәяүлеләр зоналары* - халыкның жәяү йөрү һәм мәдәни-көнкүреш максатларында хәрәкәт итә торган, билгеле бер характеристикаларга ия булган транзит хәрәкәте максатларында, жирлек территориясе участкалары: тиз йөрешле урамнан һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының югары концентрациясе, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренә, рекреацияләрнең югары булуы һ.б., жәяүлеләр агымының зур суммар тыгызлыгы. Жәяүлеләр зоналары эспланадларда, жәяүлеләр урамнарында, жәяүлеләр өлешендә жирлек майданчыкларында формалашырга мөмкин;

- *йорт яны территориясе* – күпфатирлы йорт урнашкан жир кишәрлегә, яшелләндерү һәм төзекләндерү элементлары белән, әлегә йортка хезмәт күрсәтү, эксплуатацияләү һәм төзекләндерү өчен билгеләнгән һәм күрсәтелгән жир кишәрлегендә урнашкан объектлар;

- *тирә-юнь территорияләр* - бина, корылмалар, киртәләр, төзелеш майданы, сәүдә, реклама объектларына, бирелгән жир кишәрлегенә чикләренә, шулай ук милектәге, файдаланудагы (биләгән) башка объектларга турыдан-туры якин һәм билгеләнгән тәртиптә төзекләндерү, жыештыру һәм башкару буенча эшләрне тиешле территория;

- *тышкы мәгълүмат чараларын урнаштыру проекты (паспорт)* - төзекләндерү элементларының тышкы кыяфәтен һәм урнашу урынын, аерым алганда тышкы мәгълүмат чараларын, һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка мәгълүматларны үз эченә алган башкарма комитетның муниципаль хокукый акты белән расланган билгеләнгән формадагы документ;

- *территорияне санитар чистарту* - билгеле бер территориядән жыю, каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

- *ут тартмасы* – тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы, аның

барышында конструкция эчке яктылык белән бердәм күләмдә яки берничә күләмле элементлардан гыйбарәт; махсуслаштырылган оешмалар – төзелгән муниципаль контрактлар нигезендә жирлек территориясен төзекләндерү өлкәсендә эшчәнлекнең махсус төрләрән гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукий формадагы юридик затлар;

- *территорияләрне карап тоту* – биналарны, корылмаларны, кече архитектура формаларын, киртәләрне, төзелеш мәйданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрен һәм аларның конструктив элементларын, жир кишәрлегендә урнашкан транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм карап тоту белән бәйле чаралар комплексы;

- *жирле әһәмияттәге юлларны карап тоту* - юл, юл корылмаларының, юлларны комплекслы төзекләндерү элементларының транспорт-эксплуатация халәтенә ярдәм итүче эшләр комплексы;

- *тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы (эзмә)* – оешма урнашкан урында (яки) турыдан-туры товар сату, биналарны мәгълүмат белән рәсмиләштерү максатларында хезмәтләр күрсәтү урынында, кулланучыларга «Кулланучылар хокукларын яклау турында» Федераль законның 9 статьясы нигезендә мәжбүри мәгълүмат житкерү өчен, шулай ук оешманың фирма атамасы (исеме), аның урнашу урыны (адресы) һәм эш режимы турында мәгълүмат, шулай ук закон нигезендә урнаштырырга тиешле яки эш әйләнешендә урнаштырылырга тиешле мәгълүмат булган мәгълүматны үз эченә алган территорияне төзекләндерү элементы. «Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары» һәм «тышкы мәгълүмат чарасы» төшенчәләре охшаш;

- *суперграфика* - фасадларны архитектур-сәнгати бизәү алымнарының (рәсем, орнамент, барельеф, мозаика) берсе, ул аны визуаль кабул итүне көчәйтә.;

- *тактиль* - өслек катламы фактурасының сизелерлек үзгәрүе белән каплау;

- *территорияләрне жыештыру* - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чар, карны жыю, чыгару белән бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итүгә һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлтелгән башка чаралар;

- *вәкаләтле органнар* – жирлек территориясен төзекләндерү эшен оештыруны, координацияләүне һәм контрольдә тотуны үз компетенциясе кысаларында гамәлгә ашыручы жирлек Башкарма комитетының функциональ һәм территориаль органнары;

- *фасад* - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күзгә күренеп торырлык зур зонага ия, кагыйдә буларак, магистраль һәм/яки башка урамнар ягыннан кабул итүгә юнәлдерелгән.;

- *фон конструкцияләре* – хәрәфләр, билгеләмәләр һәм декоратив элементлар фон өслегендә урнашкан тышкы мәгълүмат чараларын эшләү ысулы;

- *фриз* – горизонталь полоса рәвешендәге фасадның яки козырекның декоратив элементы;

- *фронтон* - бинаның түбәсе дәрәжәсеннән югарырак булган фасадның соңгы кат тәрәзәләренең яки чыгыш ясаучы элементларның өске тамгасыннан фасадның өске тамгасына кадәр үлчәнә торган соңгы өлеше;

- *территорияне төзекләндерү элементлары* - декоратив, техник, планировка, конструктив җайланмалар, үсемлек компонентлары, төрле җиһазлар һәм бизәлеш төрләре, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар булмаган объектлар, тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары, төзекләндерүнең состав өлешләре буларак кулланыла;

- *юл капламын капитал ремонтлау* - юл киеме һәм өслек, жир өслеге һәм юл корылмалары тулысынча торгызыла торган эшләр комплексы, тузган конструкцияләрне һәм детальләрне алмаштыра яки аларны иң ныклы һәм озак вакытка алыштыра, ремонтлана торган юл өчен билгеләнгән категория чикләрендә хәрәкәт интенсивлыгы һәм автомобильләрнең төп йөкләнеше артуны исәпкә алып, юлның геометрик параметрларын күтәрә, жир катламының киңлеген нигездә юл

буена арттыра.»;

- *ижтимагый киңлекләр* - бу-муниципаль берәмлек территорияләре, алар халык өчен даими рәвештә ачык, шул исәптән майданнар, яр буйлары, урамнар, жәяүлеләр зоналары, скверлар, парклар. Жәмәгать пространствосының статусы бару өчен түләү юклыгын күздә тоту. Ижтимагый киңлекләр муниципаль берәмлек резидентлары һәм кунаклары тарафыннан төрле максатларда, шул исәптән аралашу, ял итү, спорт белән шөгыльләнү, гражданныр жыелышлары үткөрү, эшмәкәрлек эшчәнлеген алып бару, гамәлдәге законнар таләпләрен исәпкә алып, төрле максатларда файдаланыла алалар;

- *йөрү* - торак һәм магистраль урамнарның машиналар йөри торган өлешләренә, борылыш майданчыкларына тоташучы юл;

- *төзекләндерү проекты* - территорияне һәм башка төзекләндерү объектларын төзекләндерү буенча проект чишелешләрен (шул исәптән чөчөкләрен) билгели торган текст һәм график формадагы материалларны үз эченә алган документлар;

- *төзекләндерү объекттын карап тоту* - төзекләндерү объектларын, аларның аерым элементларын тиешле техник, физик, эстетик хәлдә тоту;

- *шәһәр тирәлегенә субъектлары* - жирлек халкы, аларның берләшмәләре, ижтимагый, эшлекле оешмалар, хакимият органнары һәм социаль-иқтисади тормышның башка субъектлары вәкилләре, жирлек үсешенә йогынты ясый торган һәм катнаша торган;

- *каты катлам* - юл киёмнәре составындагы юл өслеге;

- *каты коммуналь калдыклар* - физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар, шулай ук шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерү максатларында физик затлар тарафыннан аларны торак урыннарда куллану процессында үз Куллану үзлекләрен югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук юридик затлар, шәхси эшмәкәрләр эшчәнлеген процессында барлыкка килә торган һәм физик затлар куллану процессында торак урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча охшаш калдыклар да керә

- *житештерү һәм куллану калдыклары* (алга таба-калдыклар) - житештерү, эшләр башкару, хезмәтләр күрсәтү процессында барлыкка килгән матдәләр яки предметлар, алар удаляются, удаляются яки удаляют тиешле куллану процессында, өлгә Федераль закон нигезендә.

3. Территорияләренә төзекләндерү, карап тоту һәм жыештыру буенча гомуми таләпләр

3.1. Жирлекнең бөтен территориясә һәм анда урнашкан барлык биналар (торак йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзекләндерелергә, карап тотылырга һәм жыештырылырга тиеш.

3.2. Гомуми файдаланудагы территорияләренә, шул исәптән урамнар, юллар, жирле әһәмияттәге автомобиль юллары, яр бие, скверлар, пляжлар, башка объектларны карап тотуны һәм жыюны оештыруны вәкаләтле орган үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра.

3.3. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукий формаларына бәйсез рәвештә, милек хокукында, бүтән әйбер яки мәжбүри хокукта (алга таба - жир кишәрлекләренә ия булучылар) булган жир кишәрлеген, шулай ук гамәлдәге законнарда һәм өлгә Кагыйдәләрдә каралган күләмдә биналарны, корылмаларны мөстәкыйль рәвештә яки махсус оешмаларны үз акчалары хисабына жәлеп итү юлы белән чистартырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яисә мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешле территория милек хокукында яки күчемсез милек объектына башка хокукта пропорциональ өлеш билгеләнә.

Жир участогы территориясендә төрле затларга караган берничә бина, корылма булса, территорияне карап тоту һәм жыештыру чикләре яклар килешүе

белән билгеләнергә мөмкин. Килешү булмаганда, җыештырылырга тиешле территория барлык милекчеләр яки башка биналарның, корылмаларның хужалары (кулланучылары) арасында тигез өлешләрдә билгеләнә.

Физик яки юридик зат карамагында булган җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән очракта, җир кишәрлегенең хужасы булган җир кишәрлегенең фактта барлыкка килгән чиге буенча территория җыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милек хокукында яки башка әйбер яки мәҗбүри хокукта булса, фасадны карап тоту якларның килешүе белән билгеләнергә мөмкин. Килешү булмаганда, фасадны карап тоту милек хокукында яки күчәмсез милек объектына башка хокукта пропорциональ рәвештә гамәлгә ашырыла.

3.4. Җирле әһәмияттәге автомобиль юлларын карап тоту һәм җыештыру муниципаль заказны урнаштыру нәтиҗәләре буенча өлеге төр эшләргә үткөрүгә конкурста җиңгән махсус оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

3.5. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен карап тоту һәм җыештыру күпфатирлы йортлар белән идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яки торак кооперативы яки башка махсуслаштырылган кулланучылар кооперативы, идарәче оешма, күпфатирлы йортта гомуми милекне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы затлар - өлеге йортта биналарның милекчеләре белән турыдан - туры идарә иткәндә (алга таба-идарәче оешмалар) гамәлгә ашырыла.

3.6. Шәхси торак йортлар территорияләрен һәм алар янәшәсендәге территорияне карап тоту һәм җыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан башкарыла.

3.7. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту:

а) бирелгән җир кишәрлеге чикләрендә-җир кишәрлегенең милекчеләре яки башка хокук ияләре;

б) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә-вәкаләтле орган йә махсуслаштырылган оешма, ул муниципаль заказны урнаштыру нәтиҗәләре буенча өлеге эшләргә башкаруга бәйге отучы;

в) чикләнгән кулланылыштагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнештәге (санитар зоналар, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) чикләрендә-өлеге объектларның хужалары;

г) йорт яны территорияләре чикләрендә-күпфатирлы йортларда торак биналарның милекчеләре яки идарәче оешмалар;

д) җир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләренең, яктырту челтәрләренең, радионияләрнең саклау зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләргә хужалары;

е) җир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (урнаштыру рөхсәт ителгән очракта) - өлеге коммуникацияләргә хужалары.

3.8. Кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын җыештыру һәм чистарту, урам һәм юллардан грунт һәм өслек суларын бүлеп бирү өчен билгеләнгән, яңгыр канализациясе коллекторларын һәм яңгыр кабул итү коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

3.9. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм карап тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитар кагыйдәләр һәм нормалар нигезендә билгеләнә. Бәдрәфләргә санитар һәм техник торышы өчен аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки алар хезмәт күрсәтә торган махсус оешмалар җаваплы.

3.10. Төзекләндерү эшләрен башкаруның вакыты эшләргә заказчысы тарафыннан объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәэмин итүне исәпкә алып билгеләнә.

3.11. Җирлек территориясен карап тоту һәм җыештыру чикләре физик һәм юридик затлар тарафыннан бирелгән җир кишәрлегенең чикләре нигезендә билгеләнә (җир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, җир кишәрлеге хужасы булган җир кишәрлегенең фактта барлыкка килгән чиге буенча).

3.12. Төзеклэндерү буенча жәмәгать билгеләнешендәге территорияләрдә территорияләрнең ачыклығын һәм үтә күренмәлелеген тәэмин итәргә кирәк: территорияләрне визуаль кабул итү өчен (чукраклар булмау), халыкның (аз хәрәкәтләнүче төркемнәрне дә кертеп) тоткарлыксыз хәрәкәт итү шартларын, тарихи барлыкка килгән планлаштыру структурасын һәм төзелеш масштабын яклау алымнарын, жирлекнең әйләнә-тирә мохите белән төзеклэндерү элементларының стильле бердәмлегенә ирешүне. Актив рәвештә бару режимы булган жәмәгать төзелеше участкалары-сәүдә, мәдәният, сәнгать, мәгариф учреждениеләре һ. б. авыл әһәмиятендәге объектлар; алар объект территориясен бүлеп бирү белән оештырыла ала, яисә аннан башка, бу очракта участок чикләрен биналар һәм корылмаларның тышкы контурына туры килә торган итеп билгеләргә киңәш ителә. Ижтимагый киңлекләр территориясендә декоратив-гамәли сәнгать эсәрләрен, декоратив су җайланмаларын урнаштыру тәкъдим ителә.

3.13. Муниципаль берәмлек территорияләрен җыештыруны оештыруны, норматив калдыклар җыелу күләме күрсәткечләрен куллану нигезендә, аларның җитештерүчеләреннән башкарырга киңәш ителә

3.14. Вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне карап тоту һәм җыештыру буенча эшләрнең үтәлешен контрольдә тоту.

4. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен карап тоту буенча фасад һәм коймаларның тышкы кыяфәтенә карата таләпләр.

4.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен карап тоту буенча гомуми таләпләр.

4.1.1. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен милекчеләре яки башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсус оешмаларны үз акчалары хисабына җәлеп итү юлы белән тоталар.

4.1.2. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен карап тоту үз эченә алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм җир кишәрлекләрен төзеклэндерүне ала:

а) биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;

б) җир кишәрлеген җыештыру һәм санитар-гигиеник чистарту;

в) гражданныр, оешмалар һәм шәхси эшмәкәрләр эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка килә торган җитештерү һәм куллану калдыкларын җыю һәм чыгару;

г) җир кишәрлегендә урнашкан яшеллэндерү һәм төзеклэндерү элементларын карап тоту һәм карау.

4.1.3. Биналар, корылмалар фасады төзелеш өлешендә, декоратив бизәкләү һәм инженерлык элементларында күзгә күренеп тора торган җиммерекләр булырга тиеш түгел һәм аларның эстетик торышы сакланырга тиеш. Бинаның фасадына зыян килү фасадының гомуми мәйданының 1% тан артык булырга тиеш түгел.

4.1.4. Шәхси җиһазлар һәм тәрәзәләр, витрина, керү урыннары, мәгълүмати биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм реклама конструкцияләре элементлары һәм җайланмалары, гомумән алганда, бөтен бинаның фасады өчен эшлэнгән проект нигезендә гамәлгә ашырыла, ул, гамәлдәге керү юлларын, витрина, мәгълүмати элементларны һәм биналарның фасадларын, реклама конструкцияләрен исәпкә алып, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Башкарма комитетының архитектура һәм шәһәр төзелеше бүлегенә белән килештерелгән һәм Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районы Ютазы авыл җирлегенә башкарма комитеты башлыгы (житәкчесе) тарафыннан расланган.

Бинаның (корылманың) фасады үзгәреше бинаның (корылманың) фасадының килештерелгән проектына туры килергә тиеш.

Мәғлүмати биналарның һәм корылмаларның фасадлары һәм реклама конструкцияләре элементлары һәм жайланмалары урнаштыру түбәндәге таләпләргә туры килергә тиеш:

- бина һәм корылманың фасады чикләрендә өстәмә элементларны һәм жайланмаларны урнаштыру тәртибе;
- биналарның һәм корылмаларның фасадлары архитектурасына өстәмә элементларның һәм жайланмаларның стилистик туры килүе;
- өстәмә элементларның төсләр гармониясе һәм саклау зонасы өчен фасадның төсле карары булган жайланмалар урнаштыру;
- бинаның фасады һәм корылманың өстәмә элементлары һәм жайланмалары ярашуы;
- мәғлүматның визуаль укылышы һәм аңлаешлы булуы;
- кешеләр өчен куркынычсызлык;
- эксплуатация һәм ремонт уңайлылыгы;
- югары дәрәжәдә сәнгать һәм техник үтәләш;
- югары декоратив һәм эксплуатацион үзлекләре булган сыйфатлы, озак вакытлы материалларны куллану.

Бина фасадына урнаштыру мәғлүмати реклама конструкцияләрен куллану күпфатирлы йорттагы биналарның милекчеләре ризалыгы белән яисә торак урынында билгеләнгән тәртиптә алынган биналарның милекчеләренең ризалыгы белән рәхсәт ителә кодексы Россия Федерациясе, урнашкан очракта мәғлүмати күпфатирлы йорт фасадындагы реклама конструкцияләрен урнаштыру. Кызыксынган зат бинага, корылмага, бүлмәгә керү юлы бер генә булган очракта элмә такталар һәр керү юлы янында урнаштырыла һәм бинаның бер төренә туры килергә тиеш.

4.2. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту.

4.2.1. Биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту үз эченә түбәндәгеләрне ала:

а) конструктив элементларны һәм фасадларны, шул исәптән керү ишекләрен һәм козырекларын, балкон һәм лоджий коймаларын, кәрнизләрне, ишек төбе һәм аерым баскычларны, төшү урыннарын һәм баскыч коймаларын, витрина, декоратив детальләрне һәм башка конструктив элементларны үз вакытында ремонтлый һәм төзекләндерә, аларны буяу һәм буяу эшләрен башкару;

б) су китү юллары, су китү торбаларының һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм карап тотуны тәэмин итү;

в) жөйләрне, ярыкларны һәм сайланмаларны герметизацияләү, бизәү һәм чигү; керү төркемнәрен, отмосткаларны, цоколь тәрәзәләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;

г) фасадларны, шул исәптән фасадларны, аларның торышына һәм эксплуатацияләүгә бәйле рәвештә, үз вакытында чистарту һәм юдырту;

д) үз вакытында тәрәзәләрне һәм витриналарны, элмә такталар һәм күрсәткечләр юу;

е) язулардан, рәсемнәрдән, игъланнардан, плакатлардан һәм башка мәғлүмати-басма продукциядән, шулай ук граффитидан чистарту.

4.2.2. Биналар, корылмалар, встроено-төзелгән торак булмаган биналарның милекчеләре, башка хокук ияләре һәм тиешле вазыйфалар йөкләнгән башка затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) кирәк булганда, эмма елына бер тапкырдан да ким түгел, фасадларны чистартырга һәм юарга,

б) кирәк булган саен, тик елына ике тапкыр, язын (жылыту системаларын сүндергәннән соң) һәм көзен (жылыту сезоны башланганчы) чистартырга һәм юарга, кагыйдә буларак, тәрәзәләрне, балкон һәм лоджияләрне, подъездлардагы керү ишекләрен химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;

в) фасадның фактик торышын исәпкә алып, 5-6 ел эчендә ағымдагы ремонт үткәргә, шул исәптән фасадны буятырга;

г) фасадның аерым элементларын (цоколь, канат, баскыч, приямкалар, керү ишекләре, капка, цоколь тәрәзәләре, балконнар һәм лоджийлар, су торбалары, тәрәзә агымнары, линия ачышлары һәм башка конструктив элементларны) хуплап ремонтларга);

д) чыгыш ясаучы фасад конструкцияләре җимерелү куркынычы янаган очракта (коймалар, сеткалар урнаштыру, җимерелә торган элементны демонтажлау һ. б.) саклау-кисәтү чараларын башкарырга;

е) мондый вывеска эксплуатацияләнмәгән очракта (арендатор (субарендатор) һ. б. очрактар) тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасын (элмә такталар) сүтәргә.

4.2.3. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) биналарның һәм корылмаларның фасадлары өслегенә зыян китерү (пычрату): су агып китү, буяу куптару, ярыклар булу, киселгән штукатурка, тышлау, кирпич кладкасына зыян китерү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклагыч катламын каплау һ. б.;

б) панельгара кисешүләрнең герметизациясен бозу;

в) штукатурка, тышлау, фасадның цоколь өлешендәге буяу катламы, биналар яки корылмаларга зыян китерү (катлау, пычрату), шул исәптән тәрәзә, керү приямкаларының конструкциясенә төзеклеге;

г) чыгыш ясаучы фасадларның һәм корылмаларның: балкон, лоджий, эркерларның, тамбурларның, карнизларның, козырькларның һ. б. зыян күрүе (пычрату).;

д) балконнар, лоджий, парапетлар коймалары җимерелү (булмау, пычрату) һ. б.;

е) эксплуатацияләү, учреждениеләрнең такталарыннан, режим табличкаларыннан тыш вәкаләтле орган белән килештерелгән, учреждениенә фасадында һәм (яки) түбәсендә, бинаның фасадында һәм (яки) түбәсендә тышкы мәгълүмат чараларын паспортсыз урнаштыру чараларын урнаштыру;

ж) афишаларны, игъланнар, плакатлар һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә проемының эчке ягында), пыяла ишекләрдә (шул исәптән пыялалы ишекнең эчке ягынан), биналар, корылмалар һәм корылмаларның эчке ягынан) алга таба файдалану максатларында элү һәм җәю;

з) күп фатирлы йорттагы биналарның, корылмаларның милекчеләренең, биналарның милекчеләренең ризалыгыннан башка биналарның, корылмаларның фасадларына граффити ясау.

4.2.4. Түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

а) подъездларга кергәндә мәгълүмати стендлар урнаштыру;

б) проект карары нигезендә антенна һәм кабель системаларын, эфир телевидениесе коллектив кабул итүне бина түбәләрендә урнаштыру.

4.3. Йорт билгеләре.

а) биналар, корылмалар йорт билгеләре белән җиһазландырылырга тиеш;

б) аншлаглар һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Аншлагларның һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

4.4. Керү төркемнәре (төеннәр).

Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту җиһазлары, элмә (козырек), өслекләрнең бәйләнеше элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидлар һәм халыкның аз хәрәкәтләнүче төркемнәрен (пандуслар, перила һ. б.) урнаштыру өчен җайланмалар һәм җайланмалар белән җиһазландырырга кирәк.

Керү төркемнәренең тышкы яктан баскычлар булган очракта, антикаль юллар һәм капламалар белән җиһазландырылуы зарур.

Пандус шумый торган өслеге берәз кытыршы матуриалдан эшләнгән һәм горизонталь канауларсыз булырга тиеш. Пандусларның койма конструкцияләре булмаганда, биеклеге 75 мм дан да ким булмаган бортик һәм поручни булу күздә тотыла. Бордюр пандусыннан тайпылу 1: 12 кабул ителә. Пандус борылганда яки

аның озынлығы 9 м дан да ким булмаган очракта, һәр 9 метр саен 1,5 х 1,5 м киңлектәге горизонталь майданчыкларны күз алдында тотарга киңәш ителә.

Төшү урыны тәамаланган урында дренаж җайланмалары урнаштыру күздә тотыла. Пандус юлының горизонталь участкалары башында һәм ахырында текстурасы һәм төсө буенча әйләнә-тирә өслектән аерылып тора торган итеп ясарга киңәш ителә. Баскычның яки пандусның ике ягы буенча дивардан 40 мм ераклыктагы 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисештәге поручниклар карала. Баскычларның киңлегә 2,5 м һәм аннан да күбрәк булган очракта бүлү поручниеләре каралган. Поручникларның озынлығы пандус яки баскычның озынлығы һәр яктан 0,3 м га ким булмаган күләмдә билгеләнә. Поручникларның конструкцияләре кулның металл белән бәйләнешен булдырмакка тиеш.

4.4.1. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

а) гомуми файдаланудагы территориядән чыга торган фасадлардагы җирдән 1,2 м югарырак урнашкан подвалга һәм цоколь катына керү юлларын урнаштыру;

б) җәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терек элементлар (колонналар, стояклар һ. б.) урнаштыру;

в) бинаның барлык фасады комплекслы чишелешен исәпкә алып, проект документациясен эшләмичә ике һәм аннан күбрәк керү (гамәлдәгеләрен исәпкә алып) урнаштыру;

г) җәяүлеләр зонасы зонасында җиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, ишек төбә, яшелләндерү) керү төркеме элементларының минималь норматив киңлегә булган урам-юл челтәре тротуарларын якин-тирә тротуарны 0,5 м га урнаштыру;

д) күпфатирлы йортта биналарның милекчеләренә ризалыгыннан башка, керү төркемен урнаштыру;

е) торақ урыны милекчәсе ризалыгыннан башка керү төркемен урнаштыру өчен балконнан файдалану;

ж) вәкаләтле орган белән килешмичә, күпфатирлы йортларда урнашкан торақ булмаган биналарның керү төркемнәрен үз белдегә белән урнаштыру.

4.5. Түбә.

Биналар, корылмалар түбәсе, су бүлү системасы элементлары, төтен юлларын һәм вентиляция системаларын каплау төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава шартларында йортларда яшәүчеләр һәм җәяүлеләр өчен куркыныч тудырмакка тиеш.

4.5.1. Кышкы вакытта биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә итүче оешмалар тарафыннан түбәләренә кардан, боздан һәм боз сөңгеләреннән вакытында чистартып торы оештырылырга тиеш. Җәяүлеләр зоналарына чыга торган яктардагы түбәләренә кардан чистарту участкаларны коймалап алу һәм барлык саклык чараларын күрү белән һәм тәүлекнең якты вакытында гына башкарылырга тиеш. Калган түбәдән, шулай ук яксы түбәләрдән карны эчке ишегалды территорияләренә ташлау зарур. Түбәдән җәяүлеләр юлына ташланган, җәмәгать транспортын көтү тукталышына, юл йөрү өлешенә кар һәм боз кичекмәстән чистартылырга тиеш.

4.5.2. Кар һәм боз өемнәре ташлаганда, боз сөңгеләре ташлаганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәэмин итүнең һава линияләре, яктырту һәм элемент линияләре, юл билгеләре, юл светофорлары, юл киртәләре, юл коймалары, җәмәгать транспортын көтү павильоннары, бинаның декоратив бизәлеше һәм инженерлык элементлары сакланышын тәэмин итүче чаралар күрелергә тиеш.

Күрсәтелгән элементларга зыян килгән очракта, алар түбәне чистарткан һәм зыян күргән зат хисабына торгызылырга тиеш.

4.5.3. Биналарның, корылмаларның түбәләре су бүлүгә ия булырга тиеш, ул җәяүлеләргә агып төшә торган суның турыдан-туры элгүенә юл куймый. Желоба, воронка, су агып китү юллары өзек булырга тиеш түгел һәм җыелган су агымын тулысынча агызуны күз алдында тотарга тиеш булырга тиеш. Җәяүлеләр зоналары

булган биналар ягыннан чыккан агым сулар жэяүлелэр сукмакларыннан читкэ китэргэ тиеш.

4.5.4. Рөхсэт ителми:

а) түбәне (көрөклэр, беркеткечлэр, ломнар), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны эксплуатацияләү өчен билгелэнгән биналарның, корылмаларның түбәсенә тоту;

б) бина түбәләреннән боз, кар һәм чүп-чарларны агым су торбаларына ыргыту.

4.6. Жир кишәрлекләрен карап тоту.

4.6.1. Жир кишәрлекләре территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндөгеләрне ала:

а) көн саен чүп-чардан, яфраклардан, кардан һәм боздан (боздан) жыештыру);

б) юлларның, күперләрнең, урамнарның, тротуарларның, юлларның, жэяүлелэр территорияләренең бозлавыкка каршы материаллары белән эшкөртү;

в) кар көрәү һәм себерү;

г) кар һәм боз чыгару (кар-боз катнашмаларын);

д) контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыклар өчен контейнерлар, чүп-чар өчен чүп-чар, эскәмиялэр, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тоту н. б.;

е) чүп-чар кабул итү камераларын, контейнерлар (бункерлар) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;;

ж) яңгыр һәм кар суларын бүлөп бирү;

з) каты көнкүреш, эре габаритлы һәм башка калдыкларны жыю һәм чыгару;

и) территорияне су сибү өчен тузан хасил итү һәм һава дымлылыгын киметү;

к) яшел утыртмаларның сакланышын тээмин итү һәм аларны карау;

л) коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларны), юлларны, тимер юлларны, күперләрне, жэяүлелэр кичүләрен төзүдән, реконструкцияләүдән һәм төзекләндерүдән соң, төзекләндерүдән соң бозылган төзекләндерү элементларын торгызу, реставрация, археология һәм башка жир эшләрен башкару.;

м) гамәлдәге дэүлэт стандартлары таләпләренә туры китереп карау һәм яңгыр кабул итү коеларын (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларын) карап тоту;

н) жир кишәрлекләре киртәләрен карап тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән) биналар, корылмалар коймаларын урнаштыру һәм карап тоту, алар территориягә чит затлар үтеп керү һәм (яки) рөхсәтсез урыннарда калдыкларны урнаштыру мөмкинлегә бирә торган, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тээмин итү;

о) язгы жэйге чорда Наратлык балтырганын юк итү.

4.6.2. Файдаланылмый һәм үзләштерелми торган территорияләрен, шулай ук корылмаларны сүткәннән соң территорияләрен озак вакыт дэвамында (бер елдан артык) жыештыру һәм карап тоту бурычы аларның хужаларына йөкләнә.

5. Юлларны карап тоту буенча таләплэр.

Юлларны карап тотуны муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлегә эш төрләрен уздыруга бэйге откан махсус оешмалар башкара.

5.1. Юл территорияләрен карап тоту үз эченә түбәндөгеләрне ала:

а) юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге юлларны ремонтлау;

б) тротуарлардан (жэяүлелэр зоналарыннан, юллардан) һәм юлларның йөрү өлешеннән, ясалма юл корылмаларыннан пычрак, чүп-чар, кар һәм боз (боз) жыештыру;

в) юл катламнарын юу һәм су сиптерү;

г) газон һәм яшел үсентеләрне карап тоту;

д) тышкы яктырту баганаларын һәм жәмәгать һәм тимер юл транспортының контакт челтәрен ремонтлау;

е) кече архитектура формаларын төзөкләндерү һәм буяу;

ж) ясалма юл корылмалары составына керүче күзәтү һәм яңгыр кабул итү коеларын, тау канауларын һәм ачык лотокларны урнаштыру, ремонтлау һәм чистарту;

з) коймаларны, киртәләрне, турникетларны, кече архитектура формаларын урнаштыру, ремонтлау һәм ел саен буяу.

Юл катламнарын саклау максатларында түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

а) волок белән йөк ташу;

б) рельслар, бүрәнәләр, тимер балкалар, торбалар, кирпич урамнарында төяү-бушатту эшләре вакытында башка авыр әйберләр ташлау һәм аларны туплау;

в) төзелеш материалларын һәм төзелеш калдыкларын машиналар йөрү өлешендә һәм тротуарларда ташлау һәм (яки) туплау.

5.2. Юлларны төзөкләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

а) жәяүлеләр өчен юнәлдерүче тимер коймалар һәм тротуар баганаларны сезонлы буяу кышкы сезон тәмамлангандан соң, төзөкләндерү айлыгы чорында башкарыла. Буяу алдыннан коймалар ремонтланырга, пычрактан чистартылырга, юылган һәм төятелгән булырга тиеш;

б) барлык юл тамгасы заказчы тарафыннан билгеләнгән чират вакытында һәм тәртиптә юл тамгасы төшерү өчен расланган паспортлар (схемалар) нигезендә үтәлгән тиеш;

в) юлларның юл тамгасы таләп ителә торган төс - һәм ут-техник характеристикаларын, тоташтыру коэффициентын, эксплуатациянең бөтен чоры дәвамында майдан буенча саклануны тәмин итәргә тиеш;

г) конструкцияләр һәм юл билгеләрен беркетү системалары күз күрәме һәм монтажлау мөмкинлекләренә карап сайлап алына;

д) юл билгеләре төзөк хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш. Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгына китергән сәбәпләрне бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

е) визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планлаштыру-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чышелешләрендә аларга хәрәкәт юнәлешен күрсәтү өчен билгеләнә.

6. Шәхси торак йортларны карап тоту һәм территорияне төзөкләндерү буенча таләпләр.

6.1. Шәхси торак йортларның милекчеләре (яки) яллаучылар (алга таба-торак йортларның хужалары), әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, бурычлы:

а) торак йортларның, коймаларның (коймаларның), шулай ук йорт чикләрендәге башка корылмаларның фасадларының тиешле торышын тәмин итәргә, аларны вакытында ремонтларга һәм буяуга тотарга, аларны үз вакытында ремонтларга һәм буяу тотарга;

б) торак йортта номер билгесе булырга һәм аны төзөк хәлдә тотарга;

в) йорт территориясен, шулай ук йорт яны территориясен тәртиптә тоту;

г) йорт чикләрендә яшел үсентеләрне тәртиптә тотарга, куак һәм агачларны санитар кисәргә, газүткәргечләрнең сак зонасында, кабельле һәм һава электр тапшыру линияләрендә һәм башка инженерлык челтәрләрендә агачлар утыртмаска;

д) су агып китүче торбаларны һәм канауларны чистартырга, язгы чорда агым сулары агып китүне тәмин итәргә;

е) бирелгән жир участогы чикләрендә, үзәкләштерелгән канализация булмаганда, санитария нормалары нигезендә, жирле канализацияне, юдырту чокырын, бәдрәфне жиһазландырырга, аларны даими рәвештә чистартып, дезинфекцияләп торырга.;

ж) махсус майданчыктарда урнаштырылган каты һәм эре габаритлы калдыктарны контейнерларга урнаштырырга;

з) билгеләнгән тәртип нигезендә каты көнкүреш һәм зур габаритлы калдыктарны үз вакытында жыеп чыгаруны тәэмин итәргә;

и) йорт янындагы территориядә үлән чабу.

6.2. Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) йорт яны чикләрендә киртәләр урнаштырырга;

б) йорт яны территорияләрендә һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфрактарны, теләсә нинди төр калдыктарны һәм чүп-чарны яндыру;

в) күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыктарны, төзелеш материалларын, йорт яны территориясендә саклау;

г) транспорт чараларын йорт яны территориясеннән читтә юу;

д) ишегалды корылмалары төзәргә, йорт яны территориясеннән чокырларны төзекләндерергә;

е) әлеге территориянең урам юлларында махсус транспорт һәм урып-жыю техникасыннан файдалану мөмкинлеген кыенлаштыра торган яисә аңа комачаулаучы киртәләрне урнаштырырга;

ж) территорияне төзекләндерү элементларын жимерергә һәм бозарга, сулыкларны чүпләргә;

з) бирелгән жир кишәрлекләренең чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә табылган, төзек булмаган яки файдаланылмый торган транспорт чарасын саклау, урнаштыру һәм саклау;

и) тирә-юньне теләсә нинди калдыктар белән чүпләү;

к) сыек юдыргычлар, сыек чистарткычлар, житештерү һәм куллану калдыктарын машиналар йөрү өлешләренә чыгару җайланмаларын урнаштырырга.

л) жир участогы хужасы тарафыннан хужалык корылмаларын төзүне гамәлгә ашырган очракта, жирле үзидарә органнары тарафыннан бирелгән рөхсәт нигезендә якин-тирә территориядә төзелеш материалларын вакытлыча (6 айга кадәр) саклау рөхсәт ителә. Шул ук вакытта автотранспортның йөрүе тәэмин ителергә тиеш.

а) кар этәргә, чүп-чар, шлак ташларга, көнкүреш калдыктарын йорт территориясенә агызырга;

н) ишегаллары һәм алар янәшәсендәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юллар һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарырга яисә хәрәкәт итәргә;

в) йорт яны территориясен теләсә нинди калдыктар белән чүпләргә, житештерү һәм куллану калдыктарын урам юлларына (шул исәптән су бүлү лотоклары, канаулар, ябык челтәрләр һәм хужалык-канализация коелары) чыгарырга.

п) йорт территориясе артында комплектланган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга.

7. Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту буенча таләпләр.

Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыктар, кабельләр, туклану чыганактары (шул исәптән жыюлар, туклану пунктлары, идарә тартмалары) керә.

7.1. Урамнар, юллар, жәяүлеләр тротуарлары, торак кварталлар, ишегаллары, предприятие, учреждение, оешма территорияләре тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

7.2. Биналарның һәм корылмаларның милекчеләре, милек рәвешләренә карамастан, биналарның һәм корылмаларның архитектур-сәнгати яктыртылышы булуын һәм эшләвен проектлар нигезендә тәэмин итәргә тиеш.

7.3. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә функциясез яктырткычлар саны 3% тан артмаска тиеш, башка территорияләрдә (урамнар, ишегалды территорияләре) - 5% тан, жир асты

жәяүлеләр кичүендә - 10% тан көндөзгө һәм кичке режимнарда (10% ка яктырткычлар кертелмәгән).

7.4. Сафтан чыккан терекөмөшлө газ разрядлы лампалар бу максатлар өчен махсус билгеләнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсус предприятиеләргә чыгарылырга тиеш. Әлеге төр лампаларны чүплөкләргә, чүп эшкөртү заводларына чыгарырга ярамай.

7.5. Металл терәкләр, кронштейннар һәм тышкы яктырту җайланмаларының башка элементлары чисталыкта булырга, крена, коррозия учакларына ия булмаска һәм кирәк булган саен милекчеләр (хужалары, кулланучылар) белән буялырга, эмма өч елга бер тапкырдан да ким булмаска тиеш, һәм төзөтү хәлендә булырга тиеш.

7.6. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган урам һәм йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшен вәкаләтле орган яисә махсуслаштырылган оешма башкара, ул муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләрне башкаруга бәйге ота. Торак йортларның кереш бүлү җайланмаларына тоташтырылган йорт яны утларын карап тоту һәм ремонтлау эшләрен идарәче оешмалар башкара.

7.7. Тышкы яктырту баганалары, саклагыч, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юл җиһазлары элементлары буялырга, язулардан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзөк хәлдә һәм чисталыкта булырга тиеш.

7.8. Тышкы яктырту баганаларын алыштырганда, күрсәтелгән конструкцияләр өч тәүлек эчендә сүтеп алынырга һәм челтәр хужалары тарафыннан чыгарылган булырга тиеш. Тышкы яктырту баганаларын чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән башкарыла, калган территорияләрдә - мондый кирәклек ачыкланган мизгелдән (демонтаж) бер тәүлек эчендә башкарыла.

7.9. Ут баганаларында урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзөк һәм куркынычсыз торышы һәм тышкы кыяфәте өчен әлеге терәкләрнең милекчесе (хужасы) җаваплы.

7.10. Үткәргечләрнең текә ярлары, терәк, изоляторлар булган очракта тышкы яктырту җайланмаларынан файдалану рөхсәт ителми. Тышкы яктырту җайланмалары эшендә электр чыбыкларын өзү яки терәкләрне зарарлау белән бәйле җитешсезлекләрне ачыклаганнан соң кичекмәстән бетерергә кирәк.

7.11. Чыбыкларны һәм кабельләрне челтәрләргә һәм тышкы яктырту җайланмаларына үз белдегең белән тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

7.12. Тышкы яктырту объектлары яки тышкы яктырту чаралары белән җиһазландырылган объектларның милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар түбәндөгеләргә бурычлы:

а) урамнарны, юлларны тиешенчә яктыртуны, терәкләр һәм яктырткычларның, яктырту җайланмаларының сыйфатын күзәтеп торырга, бозылган яки зыян күргән очракта үз вакытында ремонт ясарга;

б) билгеләнгән тәртип нигезендә утны кабызуны һәм сүндерүне күзәтеп торырга;

в) тышкы яктыртуны урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

г) тышкы яктырту фонарьларын үз вакытында алыштырырга;

д) урам яктырту баганаларын игъланнардан чистартырга.

7.13. Тротуарларда урнашкан мачталар һәм тышкы яктырту баганалары һәм җәмәгать транспортының контакт челтәре тирәсен җыештырган өчен җаваплылык тротуарларны җыештырган өчен җаваплы затларга йөкләнә.

7.14. Трансформатор һәм бүлү подстанцияләренә, автомат режимда (хезмәт күрсәтүче персоналдан башка) эшләүче башка инженерлык корылмаларына якин-тирә территорияләренә җыештыру өчен җаваплылык әлеге объект хужаларына йөкләнә.

8. Кече архитектура формаларын һәм стационар булмаган объектларны

карап тоту буенча таләпләр.

8.1. Кече архитектура формалары.

Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәү элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү җайланмалары, су җайланмалары, муниципаль җиһазлар, авыл җирлеге территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник җайланмалар керә.

8.1.1. Кече архитектура рәвешләрен карап тоту бирелгән җир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә җир кишәрлекләре хокукына ия булучылар тарафыннан гамәлгә ашырыла - муниципаль заказны урнаштыру нәтижәләре буенча әлеге төр эшләренә башкаруга конкурс откан оешма белән килешү нигезендә вәкаләтле орган тарафыннан тәәмин ителә.

Урамдагы техник җиһазларга таксофоннар каплау, почта тартмалары, су сату буенча автоматлар, сәүдә палаткалары, инженер җиһазлары элементлары (инвалид коляскалар өчен күтәртү майданчыклары, карау люклары, телефон элементәсе шкафлары) керә.

8.1.2. Кече архитектура формалары хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

а) кече архитектура формалары торышы чисталыкта һәм төзек булырга тиеш;
б) язгы чорда кече архитектура формаларын план буенча тикшерү, аларны иске буядан, тутыктан чистарту, юдырту, буяу, шулай ук ватылган элементларны алыштыру;

в) кышкы чорда кече архитектура формаларын, шулай ук аларга кардан һәм боздан кардан чистарту;

г) балалар, спорт, хужалык майданчыкларының һәм ял майданчыкларының конструктив элементларының ныклығы, ышанычлылыгы һәм куркынычсызлыгы таләпләренә туры килүен күзәтеп торырга;

8.1.3. Рәхсәт ителми:

а) кече архитектура формаларын тиешенчә файдаланмаска (балалар өчен уен майданчыкларында өлкәннәр ял итү, спорт майданчыкларында киём киптерү һ. б. лар);

б) кече архитектура формаларында теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне эләргә һәм ябыштырырга;

в) кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын, урам техник җиһазларын ватарга, җимерергә, сүтәргә;

8.2. Стационар булмаган объектларны карап тоту

Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы буенча гамәлгә ашырыла. Җир кишәрлеген арендау килешүе вакыты чыккач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан сүтелергә, ә җир участогы азат ителгән һәм беренчел халәتكә китерелгән булырга тиеш.

8.2.1. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) ремонт һәм буяу эшләрен башкарырга. Ремонт тышкы кыяфәтне һәм проект документлары белән билгеләнгән төсләр чишелешен исәпкә алып башкарылырга тиеш;

б) якин-тирә территориядә яшел үсентеләр, газоннар, бордюр ташлары, кече архитектура формалары (алар булганда) сакланышын күзәтеп торырга, әлеге кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләр нигезендә әлеге территорияне карап тотарга;

в) стационар булмаган объектлар янында урналар урнаштырырга, чүпләкләрне көн дәвамында калдыклардан, кирәк булган саен, эмма тәүлегенә кимендә бер тапкыр чистартырга, чүпләкләрне елына кимендә бер тапкыр буярга.

8.2.2. Рәхсәт ителми:

а) стационар булмаган объектларга, козырекларга, навесларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләр корырга;

б) стационар булмаган объектлар янында сәүдә-суыткыч җиһазларын куярга;

в) стационар булмаган объектлар янында һәм аларның түбәләрендә таралар, товарлар, детальләр, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка әйберләрне сакларга, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатлары өчен кулланырга;

г) стационар булмаган объектлар арасында янғын куркынычы тудыручы әйберләр, жиһазлар белән каплау.

9. Төзелеш эшләре житештерү урыннарын карап тоту буенча таләпләр.

Төзелеш майданчыкларын карап тоту, төзекләндерү эшләре тәмамланганнан соң, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләрне торгызу төзүчегә йөкләнә. Эшләр алып барылмый торган төзелеш объектлары төзелеш чөлтәләре белән ябылырга тиеш.

9.1. Төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләр башланыр алдыннан, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләрне башкару чорында түбәндәге эшләрне башкарырга кирәк:

а) төзелеш майданы территориясенә бөтен периметры буенча башкарма комитетның хокукый актлары таләпләренә туры китереп типлаштырылган койма урнаштырырга;

б) төзелеш майданчыгы коймаларының гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатацион куркынычсызлыгын тәэмин итәргә;

в) төзелеш майданчыгы коймаларының тиешле техник торышын, аның чисталыгын күзәтеп торырга, вакытында пычрактан, кардан, боздан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан арындырырга;

г) төзелеш майданы территориясенә кергәндә, гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирүче төзелеш объектының мәгълүмати щитын урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

д) төзелеш майданчыгы периметры буенча тышкы яктыртуны тәэмин итәргә;

е) төзелеш майданына керү юллары, майдан эчендәге юллар һәм урамнарның (юлларның) йөрү өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгармый торган чыгу урыннарында транспорт чараларының көпчәкләрен чистарту яки юдыру пунктларын жиһазландырырга;

ж) төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын җыю өчен контейнерлар һәм (яки) бункерлар булуны тәэмин итәргә;

з) төзелеш майданыннан каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын билгеләнгән тәртиптә чыгаруны оештыруны тәэмин итәргә;

и) төзелеш майданыннан чистартылган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәэмин итәргә;

к) эшләр башкарганда гамәлдәге җир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту чөлтәләрен, яшел үсентеләрне һәм кече архитектура формаларын саклауны тәэмин итәргә.

л) төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшчеләр һәм хезмәткәрләрне вакытлыча урнаштыру өчен көнкүреш вагончыклары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чөкләрендә урнаштырыла.

9.2. Рөхсәт ителми:

а) башкарма комитетның тиешле рөхсәтеннән (күрсәтмәләреннән) башка юлларның һәм тротуарларның машиналар йөрү өлешен тарайту яки ябу;

б) чүп-чарны яндырырга һәм төзелеш калдыклары утильләштерергә.

10. Җирләү урыннарын карап тоту буенча таләпләр.

Жирлөү урыннарын этик, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә карап тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукий акт белән билгеләнгән жирлөү урыннарын карап тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

10.1. Жирлөү урыннарын карап тотуга карата таләпләр:

а) зиратлардагы жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Жәмәгать бәдрәфләре территорияләрендә урналар чистартылган булырга тиеш;

б) зират территориясендә калдыклар өчен контейнерлар һәм чүплекләр чистартылырга тиеш.

в) ауган һәм авария хәлендә булган агач утыртмалары булу рәхсәт ителми. Авария хәлендәге агач үсентеләре ачыкланган мизгелдән бер тәүлек эчендә сүтелергә тиеш;

10.2. Кышкы чорда жирлөү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) зиратларның үзәк юллары, керү юллары киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаган килеш тигез кар өеме булу рәхсәт ителә;

б) беренче чиратта үзәк һәм керү юлларыннан кар, боз кисәкләрен чыгарырга, кар-боз катламнарын юк итәргә кирәк;

в) юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарга, куакларга туплау рәхсәт ителми.

10.3. Кышкы чорда жирлөү урыннарын карап тоту үзенчәлекләре:

а) үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм жирлөү урыннарында башка гомуми кулланылыштагы территорияләр төрле пычратулардан чистартылырга тиеш;

б) яшел үсентеләргә санитар кисү, агач-куак үсемлекләрен чүп-чардан арындыру чаралары ел саен башкарылырга тиеш.

в) күмелгән урынны, кабер өстендәге корылманы (крестлар, һәйкәлләр, плителәр, склеплар һ.б.) карау, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту эшләре тормыш иптәше (ире, хатыны), туганнары, вафат булган затның законлы вәкиле яки мәжбүри санитар таләпләргә үтәп башка зат тарафыннан башкарыла.

11. Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү.

11.1. Авыл жирлегә территориясен бәйрәм һәм тематик бизәү бәйрәм көннәрендә һәм чаралар исемлегенә буенча башкарыла:

1. Яңа ел каникуллары (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 гыйнвар)

2. Жиңгү көне (9 май)

3. Россия Көне (12 июнь)

4. Хәтер һәм кайгы көне (22 июнь)

5. Татарстан Республикасы көне (30 август)

6. Белем көне (1 сентябрь)

Биналарны, корылмаларны бизәү жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү концепциясә кысаларында аларның хужалары яки арендаторлары тарафыннан башкарыла.

11.2. Бәйрәм бизәлеше милли флагларны, лозунгларны, гирляндаларны, панноларны элү, декоратив элементлар һәм композицияләр, киоск стендларын, трибуналарны, эстрадаларны урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясә урнаштыруны күздә тоту.

11.3. Объектларны бәйрәм һәм тематик бизәүнең эзерлегә бәйрәм датасына 5 көн кала, яңа елга – 20 декабрьгә кадәр билгеләнә.

11.4. Россия Федерациясә Дәүләт флагын, Татарстан Республикасы флагын, Татарстан Республикасы Муниципаль берәмлекләре флагларын бәйрәм бизәлешендә һәм башка чараларда куллану 2000 елның 25 декабрәндәге «Россия Федерациясә Дәүләт флагы турында» 1-ФЗ санлы Федераль конституцион Законы, 1999 елның 14 июлендәге «Татарстан Республикасының дәүләт символлары

турында»гы 2284 санлы Татарстан Республикасы Законы, Муниципаль хокукий актларда каралган тәртиптә гамәлгә ашырыла.

11.5. Бәйрәм бизәләше элементларын өзәсләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чараларын төшерергә, жишерергә һәм начарайтырга рәхсәт ителми.

12. Жирлек территориясен жыештыру тәртибе, шул исәптән төзекләндерү эшләре исемлеге һәм аларны вакыт-вакыт башкару тәртибе. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тотуга карата гомуми таләпләр.

12.1. Авыл жирлеге территориясен жыештыру һәм карап тоту эшләре алып барыла:

- а) жәйге чорда-15 апрельдән 14 октябргә кадәр;
- б) кышкы чорда-15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән вакыт аралыгында, һава шартларына карап, «Ютазы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Башкарма комитеты тарафыннан төзәтмәләр кертелергә мөмкин.

12.2. Жирлек территориясен жыештыру эшләре түбәндәге юллар белән башкарыла:

- а) жирлек территориясен карап тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- б) «Ютазы авыл жирлеге» муниципаль берәмлеге Башкарма комитетының хокукий актлары нигезендә бердәм массакуләм чаралар (өмәләр) үткөрү.

12.3. Авыл жирлеге территориясен жәйге чорда чистарту, су сибү, себерү, жирлекне карап тоту буенча башка эшләрене башкару юлы белән жирлек территориясенәң пычрануын һәм тузанлануын киметү максаты белән башкарыла һәм үз эченә түбәндәгеләрне ала:

- а) барлык территорияләрдән чүп жыю;
- б) ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, чүплекләрене, спорт һәм балалар майданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;
- в) гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән территорияләрдән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, үләнне (үлән биеклеге 15 см дан артык булганда) вакытында чабу һәм тәүлек дәвамында чабылган үләнне жыештыру.

12.3.1. Яз-жәй айларында физик һәм юридик затлар (шәхси эшмәкәрләр) үз милкендә булган жир кишәрлекләрендә Наратлык балтырганын юк итәргә тиеш.

12.4. Гомуми файдалану территориясен кышкы чорда жыештыру үз эченә түбәндәгеләрне ала:

- а) юл катламнарын һәм тротуарларны кардан, боздан һәм чүп-чардан чистарту;
- б) тайгак юл яки бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр зоналары, баскычларны ком белән сибү, юл катламнарын бозлавыкка каршы материал белән эшкертү;
- в) язгы чорда-карның көпшәкләнүе һәм кар суларын чыгаруны оештыру.

Авыл жирлеге территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләренең технологиясе һәм режимнары һава шартларына карамастан, транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

12.5. Жирлек территориясендә рәхсәт ителми:

- а) урамнарда, майданнарда, яшел үсентеләр булган участкаларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм башка гомуми файдаланудагы территорияләрдә чүпләргә;

б) гамәлдәге законнар нигезендә бүлөп бирелгән жирләү урыннарыннан тыш гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль кабер корылмалары (истәлекле корылмалар, киртәләр) билгеләргә;

в) әлеге максатлар өчен каралмаган урыннарда, шул исәптән муниципаль жәмәгать транспорты маршрутларының соңгы пунктларында транспорт чараларын юу, чистарту һәм техник хезмәт күрсәтүне гамәлгә ашырырга;

г) биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементлары, һәйкәлләр, мемориаль такталар, агачлар, куаклар, кече архитектура формалары һәм башка төзекләндерү элементларын ватарга һәм жиимерегә, шулай ук аларны үз белдегең белән үзгәртеп корырга һәм күчерергә;

д) язулар, рәсемнәр ясарга, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм эләргә, жәмәгать транспортын көтү тукталышларында, стена, баганалар, коймалар (коймалар) һәм әлеге максатлар өчен каралган башка объектларда граффити алып барырга;

е) бирелгән жир участкаларының чикләре һәм (яки) киртәләре чикләреннән читтә күчәмсез милекне сакларга;

ж) тараларны, сәнәгать товарларын һәм тротуарларда, газоннарда, юлларда башка сәүдә предметларын урнаштырырга һәм сакларга;

з) билгеләнмәгән урыннарда кар өю;

к) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

к) корыган үләнне, кипкән ботакларны (янгынга каршы режим вакытында), чүп-чар, ботакларны, көнкүреш калдыкларын яндыру.

Жирле үзидәрә органнары гражданны муниципаль берәмлек территориясен жыештыру, төзекләндерү һәм яшелләндерү эшләрен башкару өчен ирекле рәвештә жәлеп итә алалар.

12.6. Санкцияләнмәгән урыннарда калдыklar урнаштырган затлар үз хисабына әлеге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, ә кирәк булганда жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш. 20 тәүлек дәвамында рөхсәтсез урында калдыklar урнаштыручы зат ачыкланмаган очракта, калдыklarны бетерү һәм санкцияләнмәгән чүплекләр территорияләрен рекультивацияләү әлеге территорияне жыештырган өчен жаваплы оешмалар (яисә калдыklarны чыгаручы махсус оешма (әгәр бу төр хезмәт күрсәтү килешүдә каралган булса) тарафыннан башкарыла. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектә булган жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) табигий барлыкка килгән чүплекләргә бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин ителә.

12.7. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юлларны) чистарту машиналар йөрү өлешен, тротуарларны, парковкаларны (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын көтү тукталышларын, ясалма юл корылмаларын пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан даими чистарту буенча чаралар комплексын үз эченә ала.

Язгы-жәйге чорда юлларны жыештыру тузанны бетерүне, себерүне һәм башкаларны үз эченә ала.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру, кар һәм боздан чистарту, пычрак, ком-тоз катнашмасы сибү, тротуарларга коры ком сибүне күздә тоту.

Юл буенда урнашкан чүплекләргә көнгә бер тапкырдан да ким булмаган, тукталыш мәйданчыкларында - көнгә ике тапкыр чистарталар.

Жәмәгать транспортын көтү павильоннары тузанланмаска, буялган һәм юылган, санкцияләнмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш.

Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

12.7.1. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

а) машиналар йөрү өлөшө төрлө пычратулардан тулысынча чистартылырга тиеш. Жайга салу линиялөре белән билгелэнгән төп, резерв полосалар ком һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

б) ике метрлы лоток зоналары грунт-ком өемнөре һәм пычраклардан чистартылган булырга тиеш. Махсус машиналарның эш цикллари арасында ком кисәклөре һәм төрлө вак-төяк чүп-чар белән зур булмаган пычрану рөхсәт ителә;

в) юл кырылары зур габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

12.7.2. Юлларны кышкы жыештыру буенча таләпләр:

а) кышкы чорда юлларны жыештыру: кардан һәм юл йөрү өлөшөннән, жәмөгәть транспортын көтү тукталышларыннан, юыну, кар көртлөрөннән һәм кар чыгарудан гыйбарәт;

Рөхсәт ителми:

а) 8.00 сәгатътән соң тротуарларга, сукмакларның һәм юлларның йөрү өлөшөнә, кар, боз, ишегалды территориялөрөннән, предприятие, оешма территориялөрөннән, төзелеш мәйданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан чистартылган карны, бозны чыгарырга, шулай ук юлларны жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда хәрәкәт итөргә;

б) техник тоз һәм сыек хлорлы кальций тротуарларда, жәмөгәть транспортын көтү тукталышларында, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел үсентеләр булган территориялөрдә бозлавыкка каршы реагент сыйфатында кулланырга;

в) билгелэнгән тәртиптә килештерелмөгән урыннарда кар чыгарырга һәм сакларга;

12.7.3. Кар көртлөрөн формалаштыру тыела:

а) юллар һәм урамнар кисешкән урында өчпочмак зонасында бер дәрәжәдә;

б) жәмөгәть транспортын көтү тукталышларыннан 20 м якынак;

в) биек бордюры һәм транспортны әйлөндөреп алган юл участокларында;

г) тротуарларда;

д) якындагы территориялөргә керү юлында;

Кар чистарту, урып-жыю һәм махсус техника эшлөгән вакытта транспорт чарасын урнаштыру, парковкалау, саклау тыела.

12.7.4. Юлларга грунт һәм автотранспорт көпчөклөре белән пычрак чыгару тыела;

грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тара, агачларны брезент белән капламыйча яисә юлларны пычратмый торган башка материал белән ташу, шулай ук төзелеш катнашмаларын һәм измөлөрөн (шул исәптән цемент-ком эремәсе, известь, бетон катнашмалары), аларны юлга, тротуар, юл читенә яки юл янындагы газон полосасына су керү мөмкинлеген булдырмый торган чаралар күрмичә генә транспортлау.

12.8. Кешеләр күпләп күңел ачу һәм ял итү урыннарын жыештыру, санитар тоту һәм төзөклөндөрү

Кешеләр күпләп күңел ачу һәм ял итү урыннарына түбөндөгеләр керә:

а) мәйданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

б) актив ял итү һәм тамаша чаралары урыннары-стадионнар, уен комплекслари, ачык сәхнә мәйданчыклары һ. б.;

в) сәүдә объектлары (кибетләр, сәүдә комплекслари, стационар булмаган ваклап сату челтөрлөре комплекслари), жәмөгәть туклануы, социаль-мәдәни билгелөнештөгә, көнкүреш хезмәтө күрсөтү объектлары территориялөре;

г) административ һәм ижтимагий биналар, учреждениеләр янындагы территорияләр.

12.8.1. Паркларны, скверларны, бульварларны, яр буйларын һәм гомуми кулланылыштагы башка территориялөрне жыештыру:

а) кышкы чорда юлларны жыештырганда паркларда, бакчаларда, скверларда һәм башка ял зоналарында химик реагентлар булмаган карны вакытлыча урнаштыру рөхсәт ителә.

12.8.2. Сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар тоту:

а) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кичен) тулысынча жыештыру эшләре башкарыла. Көндөз патрульле жыештыру һәм калдыклар белән тулган чүплекләргә һәм чүп-чар жыю урыннарын чистарту эшләре башкарыла;

в) сәүдә һәм (яки) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

Газоннарда һәм тротуарларда тараларны һәм товарларны туплау рөхсәт ителми, калдыкларны чыгару тәэмин ителә.

Башка сәүдә майданчыклары, стационар булмаган вак-төяк челтәр, социаль-мәдәни билгеләнештәге объектлар территорияләрен жыештыру, аларны ябканнан соң, елның жылы вакытында мәжбүри рәвештә су сибеп башкарыла. Агымдагы жыештыру көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәэмин ителә.

12.8.3. Кешеләр күпләп ял итә һәм ял итә торган урыннар территорияләрендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) моның өчен билгеләнмәгән урыннарда савыт-саба һәм сәүдә жиһазларын сакларга, складларга;

б) территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

в) автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, файдаланылган ягулык - майлау сыеклекларына агызырга;

г) автостоянкалар, гаражлар, аттракционнар оештырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләре урнаштырырга;

д) газоннарда, табигый һәм ясалма яшелләндерү объектларына зыян китерергә;

е) кече архитектура формаларына зыян китерергә һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;

ж) сыек азык-төлек калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, куас һәм сыра цистерналарыннан суны тротуарларга, газоннарда һәм жирлек юлларына агызырга.;

з) автотранспорт чараларының түләүле стоянкаларын законсыз рәвештә оештырырга;

и) үз белдеге белән стационар булмаган объектларны урнаштыру;

к) тротуарларның асфальт-бетон катламын, якин-тирә яшел зоналарның һәм территорияләргә төзекләндерүнең башка элементларының бөтенлеген бозарга;

л) территориядә сәүдә-суыткыч жиһазларын урнаштырырга;

м) халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга), идарәче оешмалар белән каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен контейнерлар (бункерлар) куярга.;

к) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

о) товарны сәүдә объектыннан читтә чыгарырга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;

р) автотранспорт чараларының ял итү, кешеләр күп була торган урыннарда, пляжларда, скверларда, паркларда йөреше һәм туктавы.

12.9. Күп фатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

12.9.1. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

а) урып-жыю түбөндөгө тәртиптө үткөрөлөргө тиеш: тротуарларны, жәяүлөлөр юлларын (бозлавык һәм тайгаклык очрагында - ком сибү), ә аннары - ишегалды территорияләрен жыештыру;

12.9.2. Жәйге жыештыру:

а) йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юдыру яки кулдан су сибү, махсус машиналар ярдәмендә - күбесенчә иртә, иртәнге, һәм соң, кичке, сәгәтләрдә үтөлөргө тиеш;

12.9.3. Кышкы жыештыру:

а) түбәләрдә туплана торган кар вакытында жиргә төшөргә һәм агынты полосага күчөргә, ә киң тротуарларда - валларга жыелырга тиеш;

б) чистартыла торган кар тротуарлардан машиналар йөри торган өлөшенә - каты полосага, ә ишегалларында-жыелу урыннарына хәрәкәтләнөргө тиеш;

12.9.4. Яз жытү белән түбөндөгөлөр тормышка ашырыла:

а) агым суларның нормаль агып китүен тәэмин итү өчен кирәк урыннарда су агып китсен өчен канауларны юдырту һәм чистарту;

б) ишегалды территорияләрен кар эреп беткәннән соң, чүп-чардан, калган кардан һәм боздан чистарту.

12.10. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен карап тоту:

күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тотуну үз эченә түбөндөгөлөрне ала:

а) даими жыештыру;

б) инженерлык челтәрләрөнөң күзөтү коеларына, янғын су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ. б.) каршылыксыз керү мөмкинлеген тәэмин итү;

в) каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыкларны жыю һәм чыгару;

г) гамәлдөгө яшел үсентеләрне яшеллөндөрү һәм карау;

д) кече архитектура формаларын карап тоту, агымдагы һәм капитал ремонтлау.

Барлык төр калдыклар су үткөрә торган су өслөгө булган контейнер мөйданчыкларына куела торган контейнерларга һәм бункерларга, каты көнкүрөш калдыклары жыелу нормаларына туры китереп, тиешле күлөмдә жыелырга тиеш.

12.10.1. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр түбөндөгөлөргө бурычлы:

а) йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

б) каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыкларны бары тик махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус мөйданчыкларга гына урнаштырырга.

12.10.2. Идарөчө оешмалар түбөндөгөлөр белән тәэмин итөргө тиеш:

а) расланган график нигезендә каты көнкүрөш һәм зур габаритлы калдыкларны чыгару;

б) подъездларга керү юллары янында чүп-чар өчен чүплеклөр урнаштыру, эскөмиялөр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

в) тайгак участокларны ком-тоз һәм (яки) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән эшкөртү;

г) яшел үсентеләрне һәм газоннарны саклау һәм квалификацияле карау;

д) йорт яны территориясендә үлөнне вакытында чабу;

е) тышкы яктырту чараларын төзөк хөлдә тоту һәм аларны караңгылык башлану белән көртү.

12.10.3. Йорт яны территориясендә түбөндөгөлөр рөхсөт ителми:

а) яфракларны, теләсә нинди калдыклар һәм чүп-чарны яндыру;

б) хужалык мөйданыннан тыш киём, киём-салым, келөмнөр һәм башка предметларны элөргө;

в) контейнер мөйданчыкларына керү юлларын капларга;

г) урам һәм юлларның машиналар йөрү өлөшендә, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) урнаштыру;

д) билгелөнгән тәртипне бозып йорт яны территорияләренөң коймаларын үз белдеге белән билгелөргө;

е) үз белдеге белән йорт корылмалары төзөргә;
ж) йорт яны территорияләрен металл лом, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, көл һәм башка житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга, чүп жыю һәм сакларга;

з) юынты су агызырга, калдыкларны һәм чүп-чарны ташларга;

и) автотранспорт чараларының түләүле стоянкасын оештырырга;

к) тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар ярдәмендә квартал эчендәге юлларны үз белдеге белән ябарга;

л) автомашилар юуны оештырырга, ягулык һәм май агызырга, тормоз, тавыз сигналларын һәм дивгательләренә жайга салу;

м) кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;

н) сәүдә һәм жәмәгать туклануы предприятелиләрен, шул исәптән палаткалар, киосklar, лареклар, мини-базарлар, павильоннар, жәйге кафелар, житештерү объектларын, вак-төяк автомобильләргә, көнкүреш техникасына, аяк киemenә ремонт ясау предприятелиләрен, шулай ук кунакханәдән кала автостоянкаларны да кертөп, урнаштырырга;

о) йорт яны территориясенә ишегалды эчендәге юллары буенча транзит хәрәкәтөн гамәлгә ашырырга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәрергә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны жылылык белән эшкөртү өчен башка жайланмаларны кулланырга;

12.10.4. Идарәче оешмалар түбәндәгеләр белән тәэмин итөргә тиеш:

а) яшел утыртмаларның сакланышын;

б) жәйге вакытта һәм коры һавада газоннар, чөчөкләр, агачлар һәм куакларга су сибү;

в) газоннарның төзелеш материалларын, ком, чүп-чар, кар, боз сөңгеләре һ. б. өеп куюдан башка сакланышын һәм бөтенлеген һ. б.;

г) агач һәм куаклар утыртуны, юллар челтөрен үзгөртү белән яңадан планлаштыруны һәм жиһазлар урнаштыруны бары тик билгеләнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына, агротехник шартларны үтөгән килештерү.

12.10.5. Йорт яны территориясен төзөклөндөрү:

Һәр йорт территориясе, кагыйдә буларак, түбәндәгеләргә ия булырга тиеш:

а) киём киптерү, киём-салым, келәмнәр һәм йорт әйләнеше әйберләрен чистарту өчен хужалык мөйданчыгы;

б) өлкөннәр өчен ял мөйданчыгы;

в) балалар өчен уен һәм спорт мөйданчыклары, яшеллөндөрү һәм балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кече архитектура формаларының кирөкле жиһазлары.

Өгәр участок территориясенә күләме мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләрне йөртү өчен мөйданчык урнаштырылырга мөмкин.

Йорт подъездлары каршындагы мөйданчыklar, юл йөрү һәм жәяүлеләр юллары каты өслөккә ия булырга тиеш. Каты өслөкләрне урнаштырганда кар һәм яңгыр суларын ирөкле агу мөмкинлегә каралырга тиеш.

Торак йортларга кертөлгән жәмәгать өчен билгеләнгән бүлмәләргә йортның торак өлешеннән изоляциялөнгән керү ишекләре булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспорт стоянкасы ишегалды территориясеннән читтә урнашырга тиеш.

Жәмәгать өчен билгеләнгән биналарга тәрәзөләр һәм фатирларга керү урыннары урнашкан торак йорт ишегалды ягыннан материаллар, продукция йөклөү рөхсәт ителми. Тәрәзөләре булмаган торак йортларның, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан йөклөнешне башкарырга кирөк.

Транспорт чараларын квартал эчендәге территорияләрдә урнаштыру кешеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтөн, шулай ук урып-жыю һәм махсус техника белән тәэмин итөргә тиеш.

12.11. Шәхси торак төзелеше территорияләрен җыештыру.

Торак йорт хужалары җир участогын көн саен җыештыралар (шул исәптән кардан да).

Шәхси торак төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) кар этәргә, чүп-чар, шлак ташларга, көнкүреш калдыкларын йорт территориясенә агызырга.;

б) ишегалды һәм янәшәдәге территориядән чистартылган кар һәм бозны юлларның һәм юлларның машиналар йөрү өлешенә чыгарырга яисә хәрәкәт итәргә.

в) йорт яны территориясен теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә, җитештерү һәм куллану калдыкларын урам юлларына (шул исәптән су бүлү лотоклары, канаулар, ябык челтәрләр һәм хужалык-канализация коелары) чыгарырга.

13. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр.

13.1. Җирлек территориясен төзекләндерү элементлары.

13.1.1. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компоненты булган территорияне төзекләндерү элементлары булу гамәлдәге закон таләпләренә туры китереп проект документларында эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

Мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документлары мәдәни мирас объектларын саклау, куллану, популярлаштыру һәм дөүләт тарафыннан саклау өлкәсендә вәкаләтле органнар белән килештерелә. Территорияне озак яки даими файдаланудагы стационар төзекләндерү элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен беркетеләргә тиеш.

Төзекләндерү элементларын карап тоту, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрен дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары башкара.

13.1.2. Яшелләндерү.

Яшел үсентеләр территорияне төзекләндерүнең мәҗбүри элементы булып тора. Төзекләндерү эшләрен башкарганда гамәлдәге яшел үсентеләрне максималь рәвештә саклап калу зарур.

Җирлек территориясендә ике төрле яшелләндерү кулланылырга мөмкин: стационар - үсемлекләргә грунтка утырту һәм мобиль - үсемлекләр утырту, махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшелләндерү архитектура-ландшафт объектлары (газон, бакчалар, чәчәкләр, куаклар һәм агачлар белән мәйданчыклар һ.б.) булдыру өчен рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрдә, фасадларда (вертикаль яшелләндерү), биналар һәм корылмаларның фасадларында (вертикаль яшелләндерү) кулланыла.

Яшелләндерү объектларын карап тоту - ул яшел үсентеләргә һәм яшелләндерелгән территорияләрен төзекләндерү элементлары белән карау, зур булмаган деформацияләргә һәм күләмле корылмаларның конструктив элементларына зыян китерү, шулай ук жәйге һәм кышкы вакытта күчмә кече формаларны җыештыру.

Яшел үсентеләр хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

а) яшел үсентеләр сакланышын һәм квалификацияле карауны тәэмин итәргә;

б) жәйге чорда коры һава шартларында газоннарга, чәчәкләргә, агачларга һәм куакларга су сибүне тәэмин итәргә;

в) газоннарның сакланышын һәм бөтенлеген тәэмин итәргә;

Яшелләндерелгән территорияләрдә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

а) төзелмәләргә, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүне тәэмин итү өчен билгеләнгән корылмалардан тыш, урнаштыру;

б) үз белдеклегең белән агач һәм куаклар утырту һәм кисү, газоннарны һәм чәчәк түтәлләрен юк итү;

в) агачларга һәм башка яшеллеккә гамаклар, таганнар, турниклар, киём киптерү өчен баулар, агачларга реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар,

реклама һәм башка мәғлүмат урнаштыру өчен билгеләнгән чыгарма конструкцияләр, объектларга хәрәкәт юнәлешенә күрсәткечләре, афишалар, белдерүләр, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәғлүмати тәмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама щитларыннан, электр үткәргечләрдән, лампалардан, колонкалардан арындыру;

г) стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервис объектларын урнаштырырга, шул исәптән, вакытына карамастан, автостоянкалар һәм парковка урнаштырырга.;

д) төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозлавыкка каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләргә, шулай ук ком һәм бозлавыкка каршы реагентлар белән пычранган кар, боз сөнгеләрен сакларга.;

е) бакча ясау өчен казырга;

ж) йорт хайваннарын газоннарда һәм чөчәкләрдә йөртергә;

з) яфракларны, үләнне, ботакларны яндырырга, шулай ук аларны лотокларга һәм башка су үткөрү җайланмаларын ясарга;

и) чүп-чарны газоннарда ташларга;

к) учакларны яндырырга, шул исәптән ачык ут куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә, мангалларны һәм ачык ут ярдәмендә ризыкны җылылык белән эшкәртү өчен башка җайланмаларны куллануырга;

л) сок, сумала алу өчен агачларны кисү яисә аларга зыян салу, яисә башка төрлө жәрәхәтләр ясау;

м) яшелләндерелгән территорияләрдә урнашкан скульптуралар, эскәмияләр, коймалар, чүп савытлары, балалар һәм спорт җиһазларын бозарга;

н) агачларның тамырларын кәүсәдән 1,5 м ераклыкта ачырга һәм агач кәүсәләрен жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

13.1.3. Коймалар.

Коймалар урнаштыру төзекләндерү өчен өстәмә элемент булып тора.

Коймалар түбәндәгеләр белән аерыла:

а) билгеләү (декоратив, яклау, аларның ярашуы);

б) биеклегә буенча (түбән - 1,0 м, урта - 1,1-1,7 м, югары-1,8-3,0 м);

в) материал төре (металл, тимер-бетон һ. б.);

г) карап торуга ачыклык дәрәжәсе белән (үтә күренмәле, саңгырау);

д) стационарлык дәрәжәсе (даими, вакытлы, күчмә) һәм башка киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашуына һәм гамәлдәгә дөүлөт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталоглары, шәхси проектлау проектлары нигезендә башкарыла.

Мәдәни мирас объектлары территорияләрен киртәләү өлгә территорияләр өчен билгеләнгән шәһәр төзелешә регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Өслекнең каплау.

Өслекләргә каплау җирлек территориясендә куркынычсыз һәм уңайлы хәрәкәт итү шартларын тәмин итә, шулай ук җирлектәгә төзелешнең архитектур йөзән формалаштыра.

Төзекләндерү максатыннан түбәндәгә капламалар билгеләнә:

а) каты (капиталь) капламалар - моноклит яки җыелма капламалар, шул исәптән асфальтобетон, цемент-бетон, табиғый таштан эшләнгән;

б) йомшак (капиталь булмаган) капламалар - табиғый яки ясалма материаллардан (шул исәптән ком, вак таш, гранитлы чөчүлекләр, керамзит, резин крошка) эшләнгән, коры катнашмалар, тыгызланган яки ныгытылган материаллар белән ныгытылган капламалар;

в) газон капламалары - үлән катламын әзерләү һәм утыртуның махсус технологияләргә буенча башкарыла торган капламалар;

г) катнаш каплам - капламалар (газонга күмелгән рәшәткә плиткасы яки газон рәшәткәсе, яки йомшак катлам).

Каплау төрләрен сайлауны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

а) каты - проектлау вакытына гамәлдә булган, мөмкин булган чик йөкләнмәләренә, хәрәкәт характерын һәм составын, янгынга каршы таләпләренә исәпкә алып;

б) йомшак - аерым территорияләренә (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләренә урамда йөртү өчен майданчыкларны, жәяү йөрү юлларын төзекләндергәндә аларның үзенчәлекләрен исәпкә алып);

в) газон һәм катнаш, аеруча экологик.

Каты өслекнең каты төрләре коры халәттә сцепление коэффициенты белән - 0,6, юешлектә-0,4 коэффициенты белән өслеккә ия булырга тиеш.

13.1.4. Майданчыклар.

Жирлек территориясендә балалар уеннары, өлкәннәр ялы, спорт белән шөгыльләнү, чүп-чар жыю урыннары урнаштыру, этләренә урамда йөртү һәм дрессировкалау, автомобиль кую урыннары куела. Теркәлгән мөдәни мирас һәйкәлләренә һәм аеруча саклана торган табигать территорияләре зоналарының сак зоналары чикләрендә майданчыкларны урнаштыру һәйкәлләренә саклау, табигатьтән файдалану һәм әйләнә-тирә мохитне саклау буенча вәкаләтле органнар белән килештерергә киңәш ителә. Йорт яны территорияләре, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Майданчыклар төзек һәм имгәнү куркынычы булмаган инвентарьлар белән тәэмин ителергә тиеш.

13.1.4.1. Балалар майданчыклары.

Балалар майданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым майданчыклар рәвешендә оештырыла, төрле яшьтәге мәнфәгатьләр буенча зоналаштырылган комплекслы уен майданчыклары буларак оештырыла. Балалар майданчыгындагы территорияне төзекләндерү элементларының мәҗбүри исемлегә түбәндәгеләренә үз эченә ала: йомшак катлам төрләре, майдан өслеген газон белән каплау элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмияләр һәм чүп савытлары, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәге балалар майданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 м, кече һәм урта мәктәп яшендәге 20 м, комплекслы уен майданчыклары - 40 м, спорт-уен комплекслары - 100 м дан да ким булмаска тиеш.

Балалар өчен уен майданчыклары контейнер майданчыкларынан кимендә 20 м ераклыкта урнашырга тиеш.

Балалар майданчыклары түбәндәге таләпләренә үтәргә тиеш:

а) жәйге вакытта өслекнең капламын ком белән сибү планлаштырылган булырга;

б) буялган булырга, майданчыкларда койма һәм корылмаларны буяу елга бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә, ә ремонт эшләре - кирәк булганда башкарылырга тиеш;

в) транзит жәяүлеләр хәрәкәтеннән, юллардан, борылыш майданчыкларынан, кунак тукталышларынан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру майданчыкларынан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлыча саклау участкаларынан изоляцияләнергә тиеш.

Травма булдырмас өчен майдан территориясендә өскә чыгып торучы тамырлар яки өстән аска таба асылынып торучы ботаклар, жир өстендәге иске, киселгән жиһазлар (стойкалар, фундаментлар) калдыклары, жиргә кагылмаган металл кисәкләре (кагыйдә буларак, турниклар һәм таганнар) булу рөхсәт ителми.

Якын-тирә территорияләренә реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын туплау рөхсәт ителми. Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жиһазларын 2,5 м биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми. Уен жиһазларын урнаштыру куркынычсызлык норматив параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларга куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны эксплуатацияләүче затларга йөкләнә.

13.1.4.2. Спорт майданчыклары.

Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәрендә физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән. Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә йомшак яки газон капламасы төрләре (жәйге чорда), спорт җиһазлары керә. Спорт майданчыклары яшелләндерелә һәм челтәрле коймалар белән әйләндереп алына. Яшелләндерү майданчык периметры буенча урнаштырыла, вертикаль яшелләндерү кулланырга мөмкин. Койма биекlege, мәсәлән 2,5-3 м тәшkil итә, майданчыкларның бер - берсенә кушылу урыннарында - 1,2 м биеклектә.

Спорт җиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында яки рекреацияләр составында махсус җиһазландырылган жәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмаклары) урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт җиһазлары завод тарафыннан җитештерелгән, шулай ук махсус эшкәртелгән өслектәге бүрәнәләрдән һәм борыслардан эшләнгән булырга мөмкин. Урнаштырганда сертификацияләнгән җиһаз каталогларына таянырга кирәк.

13.1.4.3. Ял майданчыклары.

Торак төзелеше территориясендә өлкәннәр өчен тыныч ял һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыкларын оештыру мөмкин. Торак йорт тәрәзәләреннән тыныч ял итү майданчыклары чигенә кадәр ара-10 метрдан да ким булмаса тиеш, тавышлы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмаса тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемlege гадәттә түбәндәгеләрне үз эченә ала: каты өслек төрләре, майдан өслеген газон белән бәйләү элементлары, яшелләндерү, ял өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, чүп савытлары (кимендә һәр скамьяның бер өлешендә), яктырту җиһазлары. Майданчыкны каплау плитка куәте рәвешендә проектларга киңәш ителә. Ял итү майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын бергә кушып, балалар уеннары зонасында каты өслек урнаштырырга киңәш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдә ял итү өчен майданчыклар-лужайкалар оештырылырга мөмкин.

13.1.4.4. Этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар.

Этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар вәкаләтле органнар белән билгеләнгән тәртиптә килештерелгән урыннарда урнаштырыла. Этләрне урамда йөртү өчен майданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә түбәндәгеләр керә: төрле капламалар, койма, эскәмияләр, чүп савытлары, эксcreментларны утильләштерү өчен контейнер, яктырту һәм мәгълүмат җиһазлары. Периметраль яшелләндерүне күздә тотарга киңәш ителә. Этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар микрорайон һәм торак район территориясендә, яшел утыртмалардан бушаган урыннарда, метрополитен линияләренең техник зоналарында, 110 кВт артык көчәнешле электр тапшыру линияләрендә, беренче һәм икенче поясны су белән тәэмин итү чыганакларының санитар зонасыннан читтә урнашырга тиеш. Торак билгеләнешендәге территорияләрдә урнашкан этләрне урамда йөртү өчен майданчыклар күләме 400-600 кв. м, башка территорияләрдә - 800 кв. м, барлыкка килгән төзелеш шартларында, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, майданчыкларның киметелгән күләме кабул ителергә мөмкин. Майдан чикләреннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара 25 метрдан да ким булмаса тиеш, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары, ял майданчыклары участкаларына кадәр - 40 метрдан да ким булмаса тиеш.

Майданчыкны коймалау, кагыйдә буларак, биекlege 1,5 метрдан да ким булмаган җиңел металл челтәрдән башкарыла. Элементлар һәм секцияләр

арасындагы ераклык, аның түбән ягы һәм жире хайванга майданчыктан чыгып китәргә яки үзенә травма китерергә тиеш түгел. Майданчык территориясендә майданнан файдалану кагыйдәләре белән мәгълүмат стенды урнаштырылган булырга тиеш.

Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар. Хайваннар хужалары хайваннарның башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмый калырга, шулай ук тирә-юньдәгеләргә санитар нормалар нигезендә тынлыкны тәэмин итәргә, гамәлдәге санитар-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

13.1.4.5. Кече архитектура формалары.

Кече архитектура формаларын урнаштыру «төзекләндерү» бүлеге нигезендә, биналар һәм корылмаларны төзү, реконструкцияләү һәм капитал ремонтлау, шулай ук төзекләндерү проектлары яки эскиз төзүдән нигезендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнган эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга киңәш ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, күп функцияле үзәкләр һәм зоналар өчен кече архитектура формалары шәхси проект эшләнмәләре нигезендә проектанлырга тиеш.

Кече архитектура формаларына карата төп таләпләр булып түбәндәгеләр тора:

а) архитектура һәм ландшафтлы тирәлекнең, территорияне төзекләндерү элементларының характерына туры килүе;

б) материалларның югары декоратив һәм эксплуатацион сыйфаты, аларны озак вакыт дәвамында, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, саклап калу;

в) конструкциянең ныклығы, ышанычлылыгы, куркынычсызлыгы.

13.1.4.6. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан чиста булырга тиеш.

Тышкы мәгълүмат чаралары, учреждениеләр такталарыннан һәм режим табличкаларыннан тыш, вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның нигезендә урнаштырыла һәм эксплуатацияләнә. Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтеп торырга, тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын вакытында ремонтларга һәм жыештырырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын аларга реклама яки мәгълүмати хәбәр урнаштырмыйча урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырына зыян китерү, шулай ук тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән тәмамлау, беркетү рөхсәт ителми.

Игланнар һәм мәгълүмати хәбәрләр урнаштыру, шулай ук биналарның фасадларында, корылмаларның һәм киоскларның тышкы стеналарында, коймаларда һәм коймаларда, павильоннарда, яктырту баганаларында, реклама конструкцияләрендә һәм тышкы мәгълүмат чараларында, агачларда һәм асфальтта язулар һәм сурәтләрне башкару рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмати конструкция хужасы өч тәүлек эчендә территорияне төзекләндерергә һәм (яки) фасадның тышкы кыяфәтен торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтажланырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә корылмаларга зыян китерү һәм объектларны бизәү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылыгын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләрдә булырга мөмкин:

- дивар конструкциясе;
- декоратив панно;
- консоль конструкциясе;

- түбә конструкциясе;
- витрина конструкциясе;
- учреждение тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- щитлы конструкция;
- флаг композициясе; - махсуслаштырылган конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына карата гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният һәйкәлләре) турында Россия Федерациясе законнары, аларны саклау һәм куллану турындагы Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш; тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дәүләт теле һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләре турындагы законнар таләпләрен үтәп урнаштырылырга тиеш.;

Ике һәм аннан да күбрәк тел кулланылган очракта текстларның эчтәлегә һәм техник бизәлешә буенча охшаш, дәрәс һәм ачык итеп эшләнгән булырга тиеш.

Гражданныр игъланнары өчен урнаштыру, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

Мәдәни һәм спорт чаралары афишаларын гражданныр күпләп жыела торган урыннарда һәм жәяүлеләр күпләп яши торган урыннарда урнаштырыла торган махсус тумбаларда, щитларда һәм стендларда гына урнаштыру рәхсәт ителә. Игъланнар өчен стендлар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылмалы щитлар рәвешендә урнаштырыла ала.

14. Коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкаруга төп таләпләр.

14.1. Грунтны ачу яки юл катламнарын каплау (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яки ремонтлау, свай һәм шпунтны кагу, электр үткәргеч линияләрен, элементә, ут баганаларын урнаштыру (алмаштыру), грунтны планлаштыру, инженерлык эзләнүләре вакытында эшләр һәм башка эшләр) белән бәйле эшләр вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рәхсәт (жир эшләрен башкаруга ордер) булганда гына башкарыла.

14.2. Жирлек территориясен төзекләндерү белән бәйле Жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм үткөрү, жир эшләрен башкаруга ордер рәсмиләштерү һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә башкарыла.

14.3. Яшел үсентеләрне сүтү яки күчереп утырту кирәк булганда, Татарстан Республикасы Ютазы муниципаль районының «Ютазы авыл жирлегә» муниципаль берәмлегә Башкарма комитеты күрсәтмәсен билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел үсентеләрне сүтәргә яки күчереп утыртырга кирәк.

14.4. Жирлек юллары буенча хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән рәхсәт нигезендә, юлның ике ягында да мәгълүмат щитын мәжбүри урнаштыру белән гамәлгә ашырыла, анда заказчылар һәм эш башкаручылар, эш сроклары, урап узу маршрутлары турында барлык кирәкле белешмәләрен үз эченә алган булырга тиеш.

Күрсәтелгән щитның формасы һәм эчтәлегә рәхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

14.5. Яраклылык вакыты чыккан ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен башкару үз белдекләре белән таныла.

14.6. Жир эшләре башкару өчен ордер, эшләр башкару проекты, жир асты корылмалары хужаларының күрсәтмәләре даими рәвештә эшләр башкару урынында

булырга һәм күзәтчелек оешмалары вәкилләренең беренче таләбе буенча таныклаучы документлары булганда тапшырылырга тиеш.

14.7. Эшләр башкару өчен җаваплылар кирәкле киртәләр, юл билгеләре, күрсәткечләр, яктырту, мәгълүмат щитлары булу һәм тиешенчә карап торуну тәэмин итәргә, эш башкаручы оешма исеме, эш башкаручы затның фамилиясе, оешманың телефон номеры язылган табличка элөп куярга тиешләр. Эшләр башкару пассажирлар транспорты маршрутларын ябу, үзгәртү белән бәйлә очракларда, эш вакыты күрсәтелгән матбугатта тиешле белдерүләр урнаштырырга.

14.8. Саклык чараларын күрү һәм җир асты корылмаларына зыян китерүне кисәтү өчен җаваплы зат, җир эшләре башланьрга бер тәүлек кала, төзелеш зонасында урнашкан чөлтәр хужаларын, предприятие, оешма, учреждение һәм физик затларны урынга чакыра. Кызыксынган оешмалар белән килешмичә, проектта күрсәтелмөгән җир асты корылмалары табылганда, эшләр башкаруга комачауламаса да, җир эшләре башкару тыела.

14.9. Гамәлдәге җир асты корылмалары (торбаүткәргечләр, кое, кабельләр, фундаментлар һ.б.) янында эшләр башкарганда, эшләргә оештыру проектында каралганнан кимрәк ераклыкта экскаваторлардан файдалану тыела. Бу очракларда эшләр кулдан башкарыла.

14.20. Физик һәм юридик затларга гомумтаралган файдалы казылмаларны үз белдекләре белән (лицензиясез) чыгару (эшкәртү), шулай ук җирләргә сәнәгать категориясенә күчәргә чыгару тыела.

15. Уңайлы мохитка аерым таләпләр.

Торак тирәлеген, урамнарны һәм юлларны төзекләндерү объектларын, мәдәни-көнкүреш хезмәтә күрсәтү объектларын проектлаганда торак пунктларның өлкән кешеләр һәм инвалидлар өчен уңайлы булуы, әлегә объектларны картлар һәм инвалидлар хәрәкәтенә ярдәм итүчә элементлар һәм техник чаралар белән тәэмин итү мәҗбүри тәртиптә карала. Өлкән яшьтәгә кешеләргә һәм инвалидларны йөртүгә ярдәм итә торган техник чараларны һәм җайланмаларны проектлау, төзү, урнаштыру заказ бирүчә яңа төзелештә расланган проект документациясе нигезендә башкарырга тиеш.

16. Биналарның (биналарның) һәм корылмаларның миләкчеләренәң якын-тирә территорияләргә төзекләндерүдә катнашу тәртибе.

Җирлек территорияләренәң тиешле санитар торышын тәэмин итү, әйләнә-тирә мохитне саклау һәм җирлек территорияләргә пычратудан саклау чараларын тормышка ашыру максатларында хужалык итүчә субъектларга һәм физик затларга беркетелә.

Хужалык итүчә субъектлар һәм физик затлар, әгәр законда яки килешүдә башкасы каралмаган булса, якындагы территорияне җыештырырга һәм санитар тотарга тиеш:

а) идарәчә оешмалар-күпфатирлы йорт территориясә каршындагы җир кишәрлегә төп фасад ягыннан 10 м радиуста, йә тротуар бордюрына кадәр яисә машиналар йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

б) социаль өлкә учреждениеләргә (мәктәпләр, мәктәпкәчә учреждениеләр, мәдәният, сәламәтлек саклау, физкультура һәм спорт учреждениеләргә) – бирелгән җир кишәрлегә чикләрендә территория, шулай ук учреждениенәң территориясә алдында 10 м радиуста төп фасад ягыннан йә тротуар бордюрына кадәр яисә машиналар йөрү өлешенә кадәр, икенчә яктан – 10 м радиуста.;

в) барлык милек рәвешләрендәге сәнәгать предприятиеләре һәм оешмалары – аларга килү юллары, тротуарлар, алар янәшәсендәге коймалар, санитар-яклау зоналары. Предприятиеләрнең санитар-яклау зоналары гамәлдәге санитар нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры китереп билгеләнә;

г) төзүче-50 м радиуста төзелеш мәйданчыкларының якын-тирә территорияләре һәм гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре нигезендә 50 м радиуста аларга килү юллары;

д) шәхси торак йортларның хужалары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (йә жир кишәрлегенең фактта килеп туган чиге буенча, әгәр жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса) һәм йорт каршындагы территория тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

е) стационар булмаган объектлар (лотоклар, киосклар, павильоннар һәм башка стационар булмаган сәүдә объектлары) һәм сезонлы кафелар – жир участогы объекттын урнаштыру өчен бирелгән территория һәм урынның тышкы чигеннән 10 м ераклыкта тирә-юнь территориясе һәм тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

ж) сәүдә һәм жәмәгать туклануы оешмаларының (кафе, кибетләр) идарәче компанияләре-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендәге территорияләр һәм участок чикләреннән 50 м радиуста урнашкан территория һәм машиналар йөрү өлеше бордюрына кадәр, башка яклардан 50 м радиуста;

з) гомуми файдаланудагы территорияләр һәм вазыйфалар вәкаләтле органнарга йөкләнә;

д) шәхси торак йортларның хужалары-бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә (йә жир кишәрлегенең фактта килеп туган чиге буенча, әгәр жир участогы билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса) һәм йорт каршындагы территория тротуар бордюрына яки йөрү өлешенә кадәр, башка яклардан 10 м радиуста;

17. Йорт хайваннары һәм кошларны карап тоту.

17.1. Йорт хайваннарын һәм кошларны тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш.

Йорт хайваннарына һәм кошларга китерелгән зыян өчен аларның хужалары РФ законнары белән билгеләнгән тәртиптә жаваплы.

Йорт хайваннарының хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль башкаралар.

Авыл жирлегендә яшәүчеләр тарафыннан авыл хужалыгы хайваннары (сыерлар, сарык, кәжәләр, дуңгызлар һәм башка) һәм кош-кортларын карап тоту шәхси торак йортлар территорияләрендә рөхсәт ителә.

Барлык продуктивлы хайваннар (мөгезле эре терлек, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар) да жирле үзидарә органнарында мәжбүри теркәлергә һәм ел саен ветеринария учреждениеләрендә теркәлергә тиеш.

Йорт хайваннарын көтү урыннарында, хужасы күзәтүе астында яисә аның кушуы буенча, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгеләнә торган көтү урыннарында чыгарырга рөхсәт ителә.

Башка вакытта урамда йөргәндә хужалар урамнарда һәм торак йортларның ишегалларында тынлыкны тәэмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

Өч айга кадәр көчөклөрдөн кала, этләрне торак һәм изоляциялэнгән биналардан уртак ишегалларына һәм урамга кыска поводокта һәм бордникта гына алып чыгарырга була.

Хужалар йорт хайваннары һәм ишегаллары, тротуарлар, урамнар, парклар, газоннар, балалар майданчыклары, скверлар, майданнар, шулай ук торак йортлар подъездлары белән пычрануга юл куймаска тиеш. Этләрне, мөчөләрне һәм башка вак хайваннарны урамда йөргән вакытта хужа үзе белән йорт хайваннарының табигый күнегүләрен тулысынча жыештыруны тээмин итүче кирәк-яраклар булырга тиеш, алар майданчыкларда чүп контейнерларына ташланырга тиеш.

Этне баудан аларны йөртү өчен махсус билгелэнгән урыннарда гына ычкындырырга мөмкин. Махсус бирелгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукый акты белән билгелэнгән бушлыкларда, кабымлыкларда һәм башка урыннарда йөртү рөхсәт ителә.

Этләрне дрессировкалау бары тик яхшы койма белән әйләндереп алынган майданчыкларда яки жирлек территориясеннән читтә генә үткәрелергә мөмкин.

Йорт хайваннарын юллардан тәүлекнең якты вакытында гына алып бару рөхсәт ителә, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынак тотып бару киңәш ителә. Йорт хайваннарын грунт юллары һәм сукмаклардан алып бару мөмкин булган очракта асфальт өслекле юлдан алып бару тыела.

Йорт хайваннарын урамда калдырганда терлек хужалары яшел үсентеләрне бозудан һәм терлекләрне куып чыгаруга киткән чыгымнарны каплай.

Йорт кәжәләре йорт яны территорияләре эчендә яки көтүлекләрдә хужалар күзәтүе астында гына асралырга тиеш.

Рөхсәт ителми:

а) хайваннарны балалар майданчыкларына, мәктәп, балалар бакчалары территорияләренә, ашханәләргә, сырхауханәләргә, азык-төлек кибетләренә кертү;

б) йорт хайваннарын пляжларда һәм су коену урыннарында һәм сулыклар янында йөртү;

в) тыю турындагы язу булганда, учреждениеләргә хайваннарны кертү;

г) торак пунктлар территориясендә хайваннар һәм кошларны караучысыз чыгарып жибөрү;

д) исерек хәлдә булган затларга, шулай ук ундүрт яшькә житмәгән затларга хайваннарны урамда йөртү;

е) йорт хайваннарын һәм кошларны балконнарда, лоджияләрдә, гомуми файдаланудагы урыннарда (чиктәш фатир коридорларында, баскычларда, чарлакларда, подвалларда һәм башка ярдәмче биналарда даими тоту);

ж) махсус чаралар (күргәзмәләр һ. б.) үткөрү урыннарыннан тыш, жирлекләр территорияләрендә йорт хайваннары йөрү.

Йорт хайваннары һәм кош-корт хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

а) терлекләр авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягыннан куркынычсызлыгын тээмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитнең терлекчелек калдыклары белән пычрануына юл куймаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлү чорында мәжбүри дөвалау-профилактика чаралары үткөрергә;

б) хайваннар торган урыннарны даими тикшереп торырга;

в) хайваннар авырганда һәм алар үлгән очракта, шулай ук үз-үзен сәер тотканда кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче, авыру билгеләре булган хайваннарны аерып ябарга;

г) ветеринария белгечләре таләбе буенча терлекләрне карау, диагностика тикшеренүләре, саклау прививкалары һәм дөвалау-профилактик эшкәртүләр уздыру өчен аларны хайваннар янына кертергә һәм моңа комачауламаска.

Үлгән терлекне күмү махсус билгелэнгән урында махсуслаштырылган оешма тарафыннан гына башкарыла.

Үз территорияләрендә каравылчы этләре булган оешмалар түбәндәгеләргә бурычлы:

а) этләрне гомуми нигезләмәләрдә теркәргә;

б) этләрне ныклы бәйдә тотарга;
в) килгән кешеләрнең хайваннар янына керү мөмкинлеген булдырмау;
г) территориягә кергәндә кисәтү язуы булганда гына этләрне бәйдән, гомуми файдаланудагы территориядән читләнгән территориядә яки эш туктатылганнан соң гына, бары тик әйбәт әйләндерелгән территориягә генә җибәрергә.

Жәмәгать урыннарында озата баручы затлардан башка күзәтүчесез хайваннар тотылырга тиеш.

Сукбай хайваннарны аулау махсус предприятие яки җирле үзидарә органнары белән төзелгән килешү нигезендә башкарыла ала.

Сукбай хайваннарны тоту чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга карата гуманлы мөнәсәбәт һәм иҗтимагый эхлак нормаларын үтәү принципларына нигезләнә.

Рөхсәт ителми:

а) тиешле карардан башка гына шәхси йортлар территориясеннән һәм фатирлардан малларны тартып алырга;

б) этләрне кибет, даруханәләр, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләре һ. б. янында бәйдән ычкындырырга;

в) ветеринария органнары күрсәтмәсеннән башка, приманкалар һәм башка тоту чараларын кулланырга.

18. Кагыйдәләрнең үтөлешен контрольдә тоту.

18.1. Физик һәм юридик затлар, вазыйфаи затлар җирлек территориясен төзекләндерү буенча әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән таләпләрнең үтөлешен тәэмин итәргә тиеш.

Әлеге кагыйдәләрне бозу административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы (федераль законнарда һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актларында каралган нормаларны һәм кагыйдәләрне үз эченә алган әлеге Кагыйдәләрнең нигезләмәләреннән тыш) нигезендә җаваплылыкка китерә.

Төзекләндерү өлкәсендәге законнар һәм муниципаль хокукый актлар таләпләрен үтәмәгән яки тиешенчә үтәмәгән өчен җаваплылыкка тарту зат күрсәтелгән таләпләрне үтәүдән һәм җибәрелгән җитешсезлекләргә бетерүдән азат итми.

19. Комплекслы төзекләндерү проектларын тормышка ашыруда иҗтимагый катнашу механизмнары.

Жәмәгать контроле - иҗтимагый катнашу механизмнарының берсе.

Төзекләндерү өлкәсендә, шул исәптән "Интернет"челтәрәндә гомумшәһәр интерактив порталларының эшчәнлеген оештыру кысаларында, жәмәгать контролен уздыру өчен шартлар тудырырга киңәш ителә.

Төзекләндерү өлкәсендә иҗтимагый контрольне теләсә нинди кызыксынган физик һәм юридик затлар, шул исәптән фото-, видеофиксация өчен техник чаралар, шулай ук "Интернет" челтәрәндәге гомумшәһәр интерактив порталлар кулланып башкарырга хокуклы.

Төзекләндерү өлкәсендә ачыкланган һәм жәмәгать контроле кысаларында теркәлгән хокук бозулар турында мәгълүмат чаралар күрү өчен җирлек башкарма хакимиятенең вәкаләтле органына һәм (яки) "Интернет" челтәрәндәге гомумшәһәр интерактив порталга җибәрелә.

Төзекләндерү өлкәсендә иҗтимагый контроль законнарның һәм башка норматив-хокукый актларның төзекләндерү, торак һәм коммуналь хезмәтләр өлкәсендә мәгълүматның ачыклығын тәэмин итү һәм жәмәгать контроле турындагы нигезләмәләрен исәпкә алып гамәлгә ашырыла»